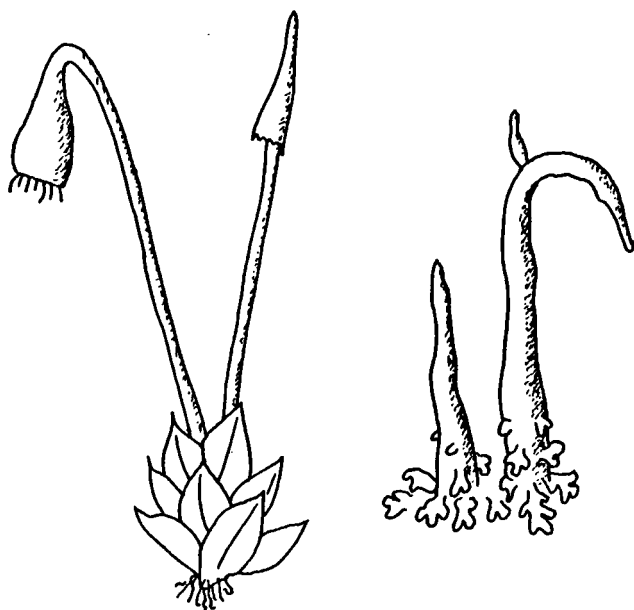

Buxbaumia
nr 8

BUXBAUMIELLA nr. 8, Maart 1979

Uitgegeven door de Bryologische en Lichenologische
Werkgroep van de Koninklijke Nederlandse Natuurhisto-
rische Vereniging

secretariaat: Huub van Melick, Uniastate 47, 5655 HH
Eindhoven. tel. 040-521231.

penningmeester: Koos Schröder, Brantwijk 12, 1181 MT
Amstelveen. tel. 020-411337.

redactie: Harrie Sipman, Bakkerlaan 43, 3431 EG
Nieuwegein. tel. 03402-36967.

VOORWOORD

Hier is weer een normale Buxbaumiella, na de extra-
editie gewijd aan het Buzenol-zomerkamp 1976. Ditmaal
komen de excursieverslagen van 1976 aan bod.

Ook dit nummer is weer aan de dikke kant. Het ziet
er naar uit dat dit blijvend is, door de toenemende
activiteiten van onze Werkgroep. De dikte wordt mede
veroorzaakt door een lichenologische bijdrage buiten
de excursieverslagen. Voor de lichenologen is er niet
de mogelijkheid om nederlandstalige stukjes in Lindber-
gia op te nemen, en Uw redacteur is graag bereid om ze
in Buxbaumiella te plaatsen.

Op veler verzoek is er ook weer eens een ledenlijst
opgenomen, voor het eerst met de adressen van de li-
chenologen. De copy is rechtstreeks van de computer
overgenomen en verkleind, vandaar het afwijkende let-
tertype.

Harrie , Uw redacteur

PERSONALIA

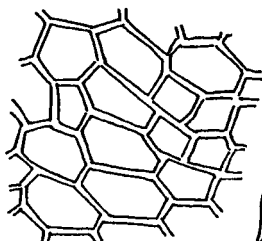
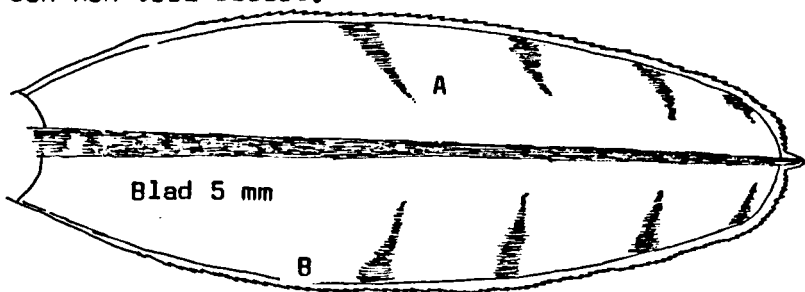
Promotie

Weer een lichenologische promotie in ons land!
H.A. Beltman promoveerde op 16 juni 1978 in Groningen
op het proefschrift: Vegetative Structuren der Parmeliaceae und ihre Entwicklung. Van harte gefeliciteerd!

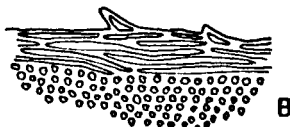
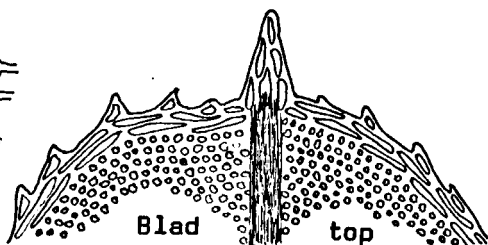
Bestuurswisseling

Tijdens de afgelopen voorjaarsvergadering, 29 april 1978 te Sellingen, zijn volgens het reglement afgetreden en niet herkiesbaar: onze voorzitter, Wim Margadant, en onze sekretaris, Albert Hoekstra. Hartelijk dank voor jullie vele werk voor ons gedaan. De bestuursvergaderingen op Klein Ginkel zullen we missen.

Als nieuwe bestuursleden zijn gekozen Nol Luitingh en Huub van Melick, die resp. voorzitter en sekretaris geworden zijn. Voor velen geen onbekenden. We wensen hen veel succes.

Cellen A
15-25 μ
12-20 μ

Mnium undulatum Hedw.

200 μ

DE VOORJAARSEXCURSIE NAAR TWENTE EN HET GEBIED ROND BENTHEIM

door M. Brand en W. Loo de

Twente heeft van ouds bij botanici een goede naam. Hoewel allerlei moderne ingrepen sterk nivellerend gewerkt hebben, is de geologische en geomorfologische gesteldheid van dit gebied nog steeds weerbarstig genoeg om voor veel afwisseling in milieuomstandigheden te zorgen. Het Twentse landschap behoort nog steeds tot de fraaiste van Nederland en nog zijn er aantrekkelijke natuurgebieden te vinden, loofbosrestanten, houtwallen, beekdalen, meden of maten en schrale hooglanden met een rijke flora. Voldoende reden dus om er van 30 april tot 2 mei 1976 een voorjaarsexcursie van de Bryologische Werkgroep aan te wijden.

Sinds 1960 was de Werkgroep niet meer in Twente geweest. Hoewel men toen in de jeugdherberg Brecklenkamp logeerde, zeer gunstig gelegen voor enige fraaie excursiegebieden in NO Twente, maakt het verslag (Lit. 7) gewag van grote autoritten Duitsland in (tot bij Heiliges Meer bij Hopsten toe), en komt Twente er in de soortenlijst slechts met één locatie voor (Twickelse Bos). Daarvoor, in 1951, was de Werkgroep in Ootmarssum geweest (Lit. 1). Op basis van deze gegevens geven Agsteribbe en Groenhuyzen in 1965 een samenvatting van de mosflora van Twente (Lit. 2).

Het was erg prettig dat we een vergaderzaaltje tot onze beschikking hadden in museum Natura Docet in Denekamp, waar ook voor enige deelnemers eenvoudige accommodatie aanwezig was voor de nacht en waar door anderen in de tuin gekampeerd mocht worden. De directrice van het museum, Mej. H. Bernink, komt daarvoor alle dank toe. Een ander deel van de deelnemers vond een goed onderdak in hotel Dolce in Denekamp.

Op de vergadering op vrijdagavond, vonden enige mutaties plaats in het bestuur: Koos Schröder volgde Frits Muller op als penningmeester en Harrie Sipman

werd als nieuwe redacteur van Buxbaumiella gekozen. Heinjo During verruilde deze laatste functie voor die van redacteur van Lindbergia, welke hij al enige tijd waarnam, en volgde daarmee Dries Touw op.

Zaterdagavond vertoonde Wim Margadant een fraaie serie dia's (in spiegelbeeld dankzij de ongebruikelijke projectie-opstelling) van Tadzjikistan, gelegen in de zuidelijk aziatische Sovjetunie.

De bezochte excursieterreinen in Twente liggen zeer verspreid.

1. Allereerst de brongebieden, te vinden in de "heuvels" ten N van Ootmarssum en in De Lutte, waar in erosiedalen uit het Würm (de laatste ijstijd) door prachtige meanderende beekjes het op de tertiaire klei stagnerende water afgevoerd wordt. De mooiste liggen op de stuwwal ten N van Ootmarssum en wateren af naar het Westen. Hiervan werden bezocht de meest noordelijke, de Mosbeek (door 3 excursies zelfs) en de Hazebekke. Westhoff (1973) geeft, in het kader van een zeer lezenswaardige samenvatting van de vegetatie van NO Twente, een aardig kaartje van de beekdalen rond Ootmarssum. Op een gewone topografische kaart zijn de beekjes nauwelijks te vinden, wel daarentegen op de (oude) geologische kaarten (lit. 5).

De Mosbeek zelf viel bryologisch wat tegen. Vermeldenswaard zijn alleen *Platyhypnidium riparioides* op steen bij de "Möl van Frans" en *Cirriphyllum crassinervium* gevonden door Wim Rubers op een steen in de beek. Maar de deelnemers waren enthousiast over het hellingveentje waar de beek ontspringt (*Narthecium ossifragum*, *Dactylorchis majalis*, *Carex hostiana*), en over het fraaie Alnetum langs de beek met *Montia rivularis*, *Cardamine amara* en *Chrysosplenium oppositifolium*.

De gevonden planten van *Philonotis*, van de Mosbeek en ook van de andere bezochte beekdalen, zijn steeds tot *P. fontana* gerekend, hoewel *P. caespitosa* in het verzamelde materiaal aanwezig kan zijn. Nyholm (lit. 8, p. 299) acht de systematische positie van dit

taxon onzeker en geeft er ook geen beslissende verschillenmerken voor t.o.v. *P. fontana*.

De Springendaalse beek stroomt van de stuwwal van Ootmarssum naar het Oosten. Hier werd een kort bezoek gebracht aan de N bronbeek tot waar deze in een kunstmatig meertje komt, waarin het heldere water tot groentesoep wordt door het massaal voorkomen van *Fontinalis antipyretica* (c.sp.). In het beekje werd een beekprik gezien.

De bronnen en bronbeken in het heuvelland van Ootmarssum waren in 1951 het voornaamste excursiedoel. Bij het lezen van het verslag van deze excursie blijkt wel dat het gebied, hoe fraai het ook nu nog is, toch wel sterk achteruitgegaan is. In de soortenlijst komt dat duidelijk tot uitdrukking. Niet terug gevonden zijn onder andere *Campylium stellatum*, *Drepanocladus exannulatus*, *D. revolvens*, *D. vernicosus*, *Scorpidium*, *Sphagnum contortum*, *S. rubellum*, *Riccardia sinuata*, *Pellia neesiana*, *Lophozia porphyroleuca*, *Microlepidozia setacea*, *Marsupella emarginata*. Behalve de twee laatst genoemde *Drepanocladus* soorten werden al deze soorten toen in hetzelfde gebied gevonden als we nu bezocht hebben: de bronnen en bovenloop van de Mosbeek.

In De Lutte, een O van Oldenzaal gelegen stuwwallen-gebied, zijn ook enige brongebieden bezocht: de Bloemenbeek, dicht langs de straatweg Oldenzaal-Bentheim gelegen, waar o.a. *Plagiothecium latebricola* gevonden werd, en de bronbeekjes aan de voet van de Tankenberg. Dat zijn eigenlijk niet veel meer dan moerassige kommen, de ene met veel *Urtica dioica* (door populierenaanplant?) en als dominerend mos *Brachythecium rutabulum*, de andere met *Caltha palustris* en *Alnus glutinosus*, en in beide gevallen met *Chrysosplenium oppositifolium*.

2. Loofbosvegetaties werden bekeken in de wegens Paris quadrifolia beroemde bosjes van Achter de Voort, gelegen op keileem langs het kanaal Almelo-Nordhorn zuid van Ootmarssum, en in de eveneens op zure leem gelegen bossen van Duivelshof en het Smoddebos (bij Losser).

De hier dichtbij gelegen kleigroeve van Gebr. Osse bij Losser werd eveneens op mossen onderzocht. Vermeldenswaard waren hier vooral *Hypnum lindbergii*, *Pellia endiviaefolia*, *Mniobryum delicatulum* en de massaal voorkomende *Riccardia pinguis*. Als lichenen moeten hier vermeld worden *Cladonia rei*, een pas sinds kort uit ons land bekende soort, die zeer veel lijkt op *C. subulata*, en *Collema tenax*.

Een veel oudere groeve, in de Hoge Lutte, bij de Paasberg, door Bernink (1918) beschreven en toen al niet meer in gebruik, is met bos begroeid met o.a. zeer veel *Vinca minor*, *Lamium galeobdolon* en *Mespilus germanica*. Hier was een aardige vondst *Isopterygium seligeri*, op en tegen oude boomstompen groeiend.

3. Van de moerasgebieden in Twente werden alleen bezocht het Voltherbroek en de Lemseler Maten. Vooral het eerstgenoemde gebied leverde aardige vondsten: *Ulota bruchii* op een wilgenstam, *Plagiothecium latebricola* en *Mniobryum wahlenbergi* op een afgestoken slootrand.

Dezelfde excursie bezocht op de terugweg naar Dene-kamp de watermolen van Singraven, waar *Tortula latifolia* gevonden werd op een kademuur bij de watermolen.

4. Het bezochte deel van het Duitse grensgebied is geologisch van een geheel ander karakter. Hier ligt in Bentheim hoog boven de omgeving uitrijzend het Slot op vaste rots van zandsteen uit het Onder-Krijt. Op de N-helling hiervan ligt de zg. Slottuin, met een hellingbos dat beroemd is om het massaal voorkomen van *Corydalis cava*, waarschijnlijk het meest westelijke natuurlijke voorkomen van deze soort (lit. 6). Hier werd met succes naar mossen gekeken: o.a. *Mnium rostratum* en *Thamnum alopecurum*.

Het Bentheimer Woud, gelegen op zware Wealden-klei, werd bezocht rondom het Kurort, waar een mooi oud haagbeukenbos langs een klein beekje ligt. *Ranunculus auricomus*, *Phyteuma nigrum*, *Asperula odorata*, *Gagea spathacea* en *Lamium galeobdolon* vormden er de fraaie kruidlaag. Huub van Melik vond hier *Eurhynchium*

schleicheri. Ook *Barbula sinuosa* en *Didymodon tophaeus* (op een brok kalksteen langs de spoorlijn) waren aardige vondsten. *Isopterygium seligeri* werd ook hier, op boomvoeten, aangetroffen, en verder werd een nieuwe vindplaats voor *Carex brizoides* ontdekt, een zich uitbreidende soort (zie Dirkse c.s. 1973).

Vooral de epifyten waren goed vertegenwoordigd op de oude, kronkelige hoogbeuken; te noemen zijn onder de mossen: *Anomodon viticulosus*, *Porella platyphylla*, *Radula complanata*, *Frullania dilatata*, *Metzgeria furcata* en *Zygodon viridissimus*. Het bos was ook rijk aan zeldzame, aan oude bossen gebonden lichenen als *Thelotrema lepadinum*, *Pyrenula nitida*, *Enterographa crassa* en *Graphis scripta*. Enkele zeer oude eiken vlak bij de gebouwen hadden een rijke begroeiing van *Caliciaceae* met als dominant *Calicium salicinum* en daarnaast *C. viride* en *C. adpersum*. Het is merkwaardig dat zulke fraaie vegetatie zo vlak over de grens nog voorkomt. Dergelijke vegetaties van *Caliciaceae* moeten vroeger algemeen geweest zijn, vooral op dood hout. Nu komen de eerste twee soorten in Nederland alleen nog voor op oude, droge schors, maar vooral *C. salicinum* is zeldzaam en komt nooit in zulke massa's voor; van *C. adpersum* is slechts één nederlandse vondst, uit de vorige eeuw, bekend.

Op 30 april bezocht een groep een oude leemgroeve in Suddendorf (bij Schütthorf). Oude, ondiep uitgegraven delen hiervan waren begroeid met *Erica tetralix* en *Sphagnum*-soorten, en er kwam een lage, niet bloeiende vorm voor van *Cladium mariscus*. De leukste vondst was hier *Solenostoma caespiticium* (Huub van Melik).

Op 1 mei ging een andere excursiegroep naar deze contreien, deels dezelfde terreinen bezoekend, deels ook andere, met name een gedeelte van het Benthheimer Woud langs de Rammelbeek aan de Westzijde van de straatweg Benthelm-Nordhorn, in het deel dat Waldseite genoemd wordt. Daar werd o.a. *Isopterygium seligeri* en ook weer *Plagiothecium latebricola* gevonden.

's Middags splitste deze groep zich: een deel bezocht de zg. Franzosenschlucht, een oude zandsteengroef ten O van Bentheim (met o.a. *Orthocaulis attenuatus*), een ander deel bekeek het slot van Bentheim. Later werd, weer gezamenlijk, het bos Uphoff bij Ochtrup bezocht, een fraai *Quercus-Carpinetum* op kalk. Het bos vertoonde een prachtig voorjaarsaspect, met o.a. daslook, aronskelk, bosgeelster en schedegeelster, maar bryologisch leverde het niets op; men had te veel aandacht voor de hogere planten, zodat zelfs geen soortenlijst werd gemaakt. Op de terugweg werd nog gestopt bij een verlaten kleigroef bij een oude steenfabriek met o.a. *Didymodon tophaceus*.

In 1960 werd het Bentheimer Woud ook bezocht, op drie plaatsen in het nu niet bezochte noordelijke deel. Men vond toen o.a. *Nowellia curvifolia* en *Neckera pumila*, naar niet de vele neutrofytische epifyten die wij vonden bij het Kurort.

Literatuur

1. Agsteribbe, E. & S. Groenhuyzen, 1952. De najaars-excursie naar Oormarsum 1951. *Buxbaumia* 6: 15-22.
2. id. 1965. De mosflora van Twente. In: Twente Natuurhistorisch, deel V, p. 35-44. (Meded. KNNV 56).
3. Bernink, J.B. 1918. Ons Dinkelland, 2^e druk.
4. Dirkse, G, c.s. 1973. *Carex brizoides* en *Phyteuma spicatum* bij Bentheim. *Gorteria* 6: 150-152.
5. Geologische Kaart 1:50 000, blad Almeloo, kwartblad II, 1930.
6. Looze, J.W.D. & E.J. Weeda, 1976. Geelsterren in Twente en het Duitse grensgebied. *De Levende Natuur* 79: 222-228, 238-243.
7. Margadant, W. & B.O. van Zanten, 1960. De voorjaarsexcursie 1960. *Buxbaumia* 14: 1-9.
8. Nyholm, E. 1954-1969. *Illustrated Mossflora of Fennoscandia*. Lund.
9. Westhoff, V. c.s. 1973. Noordoost Twente, in: *Wilde Planten*, deel 3, p. 198-223.

Lijst van vindplaatsen

1. Dal van de Hazelbekke bij Vasse: bron, beek, Calthion-hooilandjes, vochtig loofbos.
2. Bron en bovenloop van de Mosbeek en de Paarden-slenkte bij Vasse: droge en natte heide, Calthion-hooiland, weiland, bron, beek, watermolen (de Mól van Frans).
3. Springendalse beek bij Ootmarsum: beek en vijver in bos.
4. Achter de Voort, Z van Ootmarsum, aan het kanaal Almelo-Nordhorn: loofbos op keileem.
5. Lemseler Maten, O van Weerselo: Calthion-hooiland, vochtige en droge heide, bos.
6. Voltherbroek: wilgestruweel, vers afgestoken slootkant, betonnen dammetje.
7. Singraven bij Denekamp: op muur van watermolen.
- 7a. Denekamp: betonnen tapir voor museum "Natura Docet".
8. Bos aan de voet van de Austiberg, Z van Denekamp: loofbos, betonnen dakpannen.
9. Bronbeekje aan de voet van de Tankenberg, O van Oldenzaal.
10. Oude groeve in de Paasberg bij De Lutte: loofbos.
11. Bloemenbeek, N van De Lutte: bronbeekje door loofbos, Calthion-hooiland, greppel, houten paaltjes langs weiland.
12. De Lutte, "Voethbrug": loofbos op helling.
13. Duivelshof N van Losser: boslaan en beek (Snoei-inkbeek).
14. Smoddebos, NW van Losser: bos en beek (Bethlehemse beek).
15. Losser, kleigroeve van gebr. Osse: open klei, grazige helling, betonnen paaltjes.
16. Bentheimer Woud, Waldseite: beek door loofbos, greppels langs paden door naaldbos, pad bij gasstation.
17. Bentheim-Bad: oud loofbos van Kurpark.
18. Bentheim, slot: zandsteenrotsen, slotpark.
19. Schüttorf, Franzosenschlucht: oude zandsteengroe-

ve.

20. Leemgroeve bij Suddendorf.

21. Leemgroeve aan de weg Bentheim-Ochtrup, 5 km van Bentheim.

p - met perianthen

f - met kapsels resp. apotheciën

onderstreept - thuis nagedetermineerd

MB - Maarten Brand

HS - Harrie Sipman

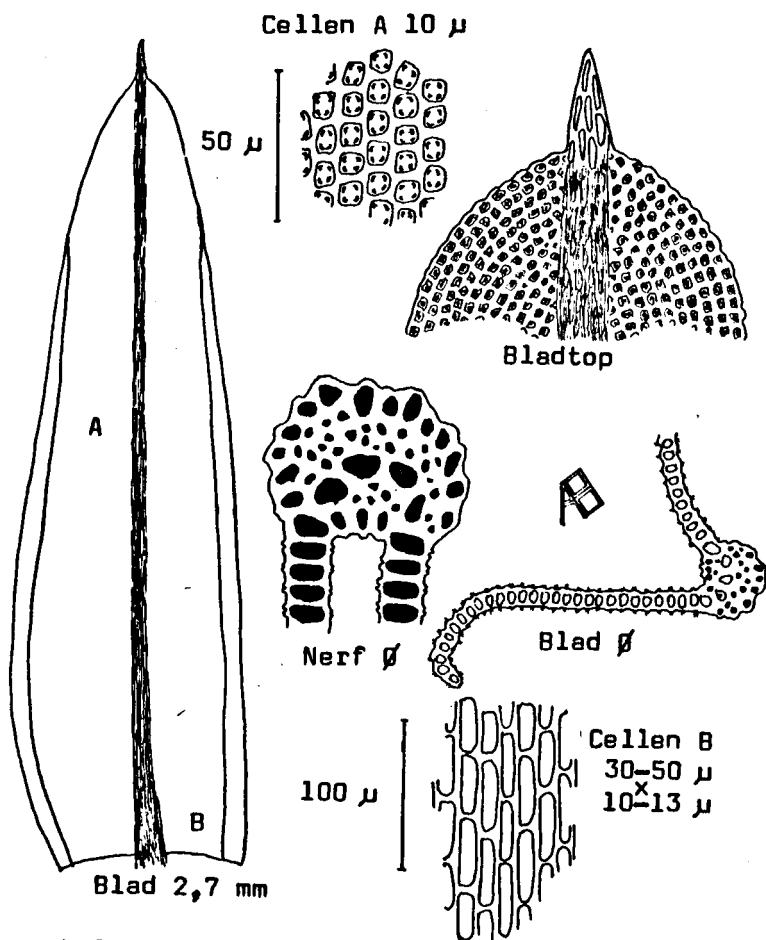
NL - Nol Luitingh

FS - Flip Sollman

HvM - Huub van Melick

DT - Ories Touw

WR - Wim Rubers

Barbula unguiculata Hedw.

Soortenlijst voorjaarsexcursie Bryologische Werkgroep
Twente 1976

Musci

Amblystegium	serpens	8 9 <u>10</u> 13 <u>17f</u>
	var. juratzkanum	<u>13</u> <u>18</u>
	varium	<u>2</u> <u>21f</u>
Anisothecium	staphylinum	<u>6</u> <u>10</u>
A.	varium	<u>15</u> <u>20f</u> <u>21</u>
Anomodon	viticulosus	<u>18</u> <u>21</u>
Atrichum	undulatum	<u>1</u> <u>2</u> <u>9</u> <u>10</u> <u>12</u> <u>14</u> <u>16</u> <u>20</u>
Aulacomnium	androgynum	<u>1</u> <u>2</u> <u>9</u> <u>10</u> <u>12</u> <u>14</u> <u>16</u> <u>20</u>
	palustre	<u>1</u> <u>2</u> <u>3</u> <u>16</u> <u>20</u>
Barbula	convoluta	<u>13</u> <u>15</u>
	cylindrica	<u>7</u> <u>18</u>
	fallax	<u>15f</u> <u>18</u> <u>20</u>
	sinuosa	<u>17</u> det. HvM, teste MB
	unguiculata	<u>20f</u> <u>21</u>
Brachythecium	albicans	<u>2f</u> <u>20</u> <u>21</u>
	rutabulum	<u>1f</u> <u>2f</u> <u>3f</u> <u>4</u> <u>6</u> <u>8</u> <u>9</u> <u>10f</u> <u>11</u>
		<u>12f</u> <u>13</u> <u>14</u> <u>15</u> <u>16f</u> <u>17f</u> <u>20f</u>
	salebrosus	<u>18f</u> <u>20f</u> <u>21f</u>
	velutinum	<u>3f</u> <u>8</u> <u>10</u> <u>12f</u> <u>13</u> <u>16f</u> <u>17f</u> <u>18</u>
Bryum	argenteum	<u>10</u> <u>15</u> <u>17</u> <u>20</u>
	bicolor	<u>15</u> opg. HS
	capillare	<u>8</u> <u>10</u> <u>17</u> <u>18f</u>
	microerythrocarpum	<u>2</u> (9, cf)
	pallens	<u>2</u> <u>6</u> det. WR
	pseudotriquetrum	<u>1</u> (20, cf) det. MB
	rubens	<u>2</u> <u>10</u> det. HvM, WR
	sp.	<u>1</u> <u>15</u>
Calliergon	cordifolium	<u>2</u> <u>3</u> <u>4</u> <u>6</u>
	giganteum	<u>5</u>
	stramineum	<u>2</u> <u>3</u>
Callergonella	cuspidata	<u>1f</u> <u>2</u> <u>3</u> <u>4</u> <u>6</u> <u>10</u> <u>11</u> <u>15</u> <u>16</u> <u>17</u>
		<u>21</u>
Campylopus	brevipilus	<u>2</u> <u>5</u>
	flexuosus	<u>2</u> <u>13</u>
	fragilis	<u>20</u>
	var. pyriformis	<u>2</u> <u>9</u> <u>13</u>
Ceratodon	purpureus	<u>2</u> <u>3</u> <u>6</u> <u>9</u> <u>10</u> <u>11</u> <u>15</u> <u>16</u> <u>17</u> <u>20</u>

<i>Cirriphyllum crassinervium</i>	<u>2</u>	det. WR
<i>piliferum</i>	<u>1</u>	opg. MB
<i>Climacium dendroides</i>	<u>1 2</u>	
<i>Dicranella cerviculata</i>	<u>20f</u>	opg. FS
<i>heteromalla</i>	<u>1 2 4 6f 8 9 10 11 12 13</u> <u>14 15 16f 17 20f</u>	
<i>Dicranoweisia cirrhata</i>	<u>1 3f 8 9 10f 14 15 16f 20</u>	
<i>Dicranum bonjeani</i>	<u>1 2 5</u>	
<i>polysetum</i>	<u>3 17 20</u>	
<i>scoparium</i>	<u>1 10 12 13 14 17 19 20</u>	
<i>spurium</i>	<u>5</u>	det. WR
<i>Didymodon tophaceus</i>	<u>17 21</u>	
<i>Drepanocladus aduncus</i>	<u>2 15 17f</u>	
<i>fluitans</i>	<u>2 19 20f</u>	
<i>sendtneri</i>	<u>20</u>	leg. FS, det. MB
<i>Eurhynchium praelongum</i>	<u>1 2 3 4 8 9 10f 11 12 13</u> <u>14 15 16f 17 19 20</u> <u>10f 16 17 8</u>	
<i>hians</i>	<u>17</u>	det. HvM, teste MB
<i>schleicheri</i>	<u>5 12 13 17</u>	
<i>striatum</i>	<u>10f 12 13 17</u>	
<i>Fissidens bryoides</i>	<u>10f 12 16 17f</u>	
<i>taxifolius</i>	<u>3f</u>	
<i>Fontinalis antipyretica</i>	<u>10 15 17f 20f</u>	
<i>Funaria hygrometrica</i>	<u>6f 8</u>	
<i>Grimmia apocarpa</i>	<u>8 9</u>	
<i>pulvinata</i>	<u>16 17</u>	
<i>Homalia trichomanoides</i>	<u>17 18</u>	
<i>Homalothecium sericeum</i>	<u>1 2 3 5 6 8 10f 12 14 16</u> <u>17 20</u>	
<i>Hypnum cupressiforme</i>	<u>5f 6 13</u>	
<i>var. ericetorum</i>	<u>5 13</u>	
<i>imponens</i>	<u>15</u>	det. HS
<i>lindbergii</i>	<u>2 8 9 10 11 13 14 16 17 18</u> <u>19</u>	
<i>Isopterygium elegans</i>	<u>10f 16f 17f</u>	
<i>seligeri</i>	<u>14 16 17</u> <u>16 17 18</u>	
<i>Isothecium myosuroides</i>	<u>6 9</u>	det. WR
<i>myurum</i>		
<i>Leptodictyum kochii</i>		

Leptodictyum riparium	4 13f 16 <u>17f</u>
Leucobryum glaucum	1 13
Mniobryum delicatulum	<u>15</u> (20, cf) det. HS, opg.
	NL
wahlenbergii	<u>6</u> det. WR, teste MB
Mnium affine	<u>1</u> <u>2</u> <u>5</u> <u>6</u> <u>9</u> 10 11 12 14 17
hornum	<u>1f</u> <u>2f</u> <u>3</u> <u>9</u> <u>10f</u> 11 12 13 <u>14f</u>
	<u>16</u> <u>17</u> 18 19 20
punctatum	<u>2</u> 9 <u>10</u> 13 14 16 17 18
rostratum	<u>18f</u> det. HvM, NL.
stellatum	<u>9</u> <u>17</u>
undulatum	<u>1</u> <u>2</u> <u>10</u> 12 13 14
Neckera complanata	<u>17</u> 18
Orthodicranum montanum	<u>13</u> (terrestrisch) <u>17</u> <u>18</u>
Orthodontium lineare	<u>1</u> 3f 17f 19
Orthotrichum diaphanum	8
sp.	10
Philonotis fontana	<u>1</u> <u>2</u> <u>6</u>
Physcomitrium pyriforme	<u>2f</u> <u>6</u>
Plagiothecium curvifolium	<u>1</u> <u>10f</u> <u>12</u> 16
denticulatum	<u>1</u> <u>6</u> 9 <u>10</u> 12 14 <u>17f</u> 19 (1: overgang naar P. ruthel, det. DT)
laetum	9f <u>10</u> <u>12</u> <u>14</u> 16 17 19 <u>20</u>
latebricola	<u>6</u> <u>11</u> <u>16</u>
nemorosum	<u>9</u> <u>16</u> <u>17</u> <u>18</u>
v. neglectum	<u>2</u> det. NL
ruthel	<u>2</u> 3 9 12
succulentum	<u>1</u> <u>6</u> 8 9 11 <u>13</u> <u>14</u> <u>17</u>
undulatum	<u>10</u> <u>13</u> <u>17</u> 19
Platyhypnidium riparioides	<u>2</u> 7
Pleuridium acuminatum	<u>10f</u> det. HvM
Pleurozium schreberi	16 19 20
Pogonatum aloides	20 opg. FS
Pohlia bulbifera	2 16
nutans	2 9 <u>10</u> <u>11</u> 12 13 14 17 <u>20f</u>
Polytrichum commune	<u>2</u> 16 <u>20f</u>
formosum	<u>9</u> <u>12</u> <u>13</u> 14
marginatum	17 opg. FS
piliiferum	2 20

Polytrichum strictum	20
Pseudoscleropodium purum	1 12 15 <u>20</u> 21
Racomitrium canescens	20 opg. FS
Rhynchostegium confertum	<u>2</u> <u>17</u> <u>18</u>
Rhytidiadelphus squarrosus	<u>1</u> <u>2</u> <u>3</u> <u>5</u> 6 13 14 15 16 17 <u>20</u> <u>21</u>
Sphagnum auriculatum	<u>2</u>
f. obesum	<u>20</u>
compactum	<u>20</u>
cuspidatum	<u>2</u> 20
fimbriatum	<u>1</u> <u>16</u> <u>17</u>
nemoreum	<u>3</u>
palustre	<u>1</u> <u>2</u> 17
papillosum	<u>2</u>
recurvum	<u>2</u> <u>3</u> 20
squarrosus	<u>1</u> <u>2</u> <u>3</u>
subsecundum	<u>1</u> <u>2</u> 17 20
tenellum	<u>5</u> det. FM, teste MB
Tetraphis pellucida	<u>1</u> <u>3</u> 9 10 13 14 <u>17f</u> 18 19
Thamnum alopecurum	<u>18</u>
Thuidium tamariscinum	<u>10</u> <u>13</u> <u>16</u> <u>17</u>
Tortula latifolia	<u>7</u> det. MB
muralis	<u>2</u> <u>6</u> 8 9 <u>18f</u>
Ulota bruchii	<u>6</u> det. MB
Zygodon viridissimus	<u>17</u> det. HvM

Hepaticae

Calypogeia fissca	2 <u>10</u> 11 <u>13</u> <u>14</u> <u>15</u>
muelleriana	<u>2</u> <u>3</u> 9 <u>13</u> <u>14</u> <u>17</u> 19
Cephalozia bicuspidata	<u>2</u> 17 19 <u>20</u>
Cephalozia divaricata	<u>2</u>
Chiloscyphus polyanthus s.l.	<u>1</u> <u>2</u> 13 14 16
Diplophyllum albicans	13 17 19f
Frullania dilatata	17
Gymnocolea inflata	5p
Lepidozia reptans	<u>17</u> <u>18</u> 19
Lophocolea bidentata s.l.	<u>1</u> <u>2</u> <u>9</u> <u>10</u> <u>13</u> <u>15</u> ' L. cus- pidata-opgave
heterophylla	8 9 <u>10</u> 11 12 13 14 16 <u>17</u> <u>19</u> <u>20</u>

Marchantia polymorpha	2 3 6	
Metzgeria furcata	<u>17</u> 18	
Nardia geoscypha	<u>20f</u>	det. NL, HvM
Orthocaulis attenuatus	<u>19</u>	opg. FS
Pellia endiviaefolia	10 11 <u>15</u>	
epiphylla	1 2 9 <u>10</u> 13f 14 20	
Plagiochila asplenioides	<u>17</u>	det. DT
Plectocolea crenulata	<u>20</u>	det. HvM
Porella platyphylla	<u>17</u>	det. NL
Ptilidium ciliare	19	
pulcherrimum	5	opg. MB
Radula complanata	<u>17</u>	det. HvM
Riccardia pinguis	<u>15</u> <u>17</u> 21	
sp.	<u>10</u>	
Scapania irrigua	<u>16</u>	opg. FS
nemorosum	19p	opg. FS
Solenostoma caespiticium	<u>20</u>	det. HvM, teste MB

Lichenes

Arthonia spadicea	1 4 16	op eik
Arthothelium ruanideum	<u>1</u>	op hazelaar
Bacidia nitschkeana	<u>2</u>	op struikheide
sabuletorum	<u>7</u>	
Buellia canescens	<u>18</u>	op zandsteen
punctata	11 17	
Calicium adspersum	<u>17</u>	op oude eik
salicinum	<u>17</u>	id.
viride	<u>17</u>	id.
Caloplaca aurantiaca	6 7a	op beton
cerina v chlorina	7	
citrina	2 5 6 7a 18	
heppiana	18	
holocarpa	2 5 6 7a 15	
murorum	7a 18	
Candelariella aurella	2 5 7a 15	
Chaenotheca melanophaea	1 3 17	
stemonea	3 11	op eik
Cladonia bacillaris	<u>2</u>	
chlorophaea sl	<u>2</u> 6	
coccifera	2	

Cladonia coniocraea	3 12 13 14	
crispata	<u>2</u>	
cryptochlorophaea	<u>2</u>	
impexa	<u>2</u> 5	
fimbriata	15	
floerkeana	<u>2</u>	
furcata	<u>2</u>	
glauca	2	
macilenta	2	
merochlorophaea		
v merochlorophaea	<u>2</u>	
pityrea	<u>2</u>	
rei	<u>15</u>	
squamosa	<u>2f</u>	
strepilis	<u>2</u>	
subulata	<u>2</u> 13	
verticillata	<u>2</u>	
sp.	10 14 15 17 18	
Collema tenax	15 18	
Dimerella diluta	1 3 6 11 16	
Enterographa crassa	17	op haagbeuk
Evernia prunastri	1 2 3 14 17	
Graphis elegans	<u>1</u>	
scripta	<u>14</u> 17	op haagbeuk (17)
Haematomma ochroleucum		
var. porphyrium	17 18	op eik (17), zandsteen (18)
Hypogymnia physodes	2 3 6 10 12 13 14 17	
Lecania erysibe	5 6 7a 18	
Lecanora albescens	7a	
carpinea	18	
chlarona	1 6	op eik (1), es (6)
chlarotera	16	op haagbeuk
conizaecoides	1 2 3 6 8 10 11 12 13 15 16 17	
dispersa	2 5 6 7a 15 18	op beton, zandsteen
expallens	1 3 6 11 16 17	
flotowiana	6 7a	

Lecanora	hageni	5	op beton
	polytropa	11	op granietblok
	saligna	11 <u>17</u>	op hout (11), oude eik (17)
	subfuscata	<u>17</u>	op eik
Lecidea	granulosa	<u>2</u> 6 11 13 18	
	lucida	<u>1</u> 18	op aarden walle- tje (1), zand- steen (8)
	scalaris	2 3 17	
	symmicta	17	op eik
	uliginosa	1 2 6 10 11 13 15 18	
Lecidella	scabra	18	
	stigmatea	2 6 7a 18	
Lepraria	candelaris	17	
	incana	3 6 7 9 10 11 12 13 14 16 17 18	
Ochrolechia	yasudae	<u>17</u>	op eik
Opegrapha	subsiderella	<u>17</u>	op haagbeuk
	vermicellifera	17	op haagbeuk
Parmelia	glabratula	17	op eik
	saxatilis	1 3 17	
	sulcata	1 2 6 10 11	
Pertusaria	amara	1 17	op eik
	coccodes	1	op eik
	hymenea	<u>17</u>	op eik
	pertusa	<u>1</u>	op eik
Phlyctis	argena	<u>1</u> 7 17	op eik (1, 17), zandsteen (7)
Physcia	adscendens	2	
	caesia	2	
Platismatia	glauca	3 6	
Porina	chlorotica	1 16 17	op es (1), els (16), haagbeuk (17)
Pyrenula	nitida	17	op haagbeuk
Protoblastenia	quernea	1 17	op eik
Rinodina	subexigua	18	
Sarcogyne	pruinosa	7a	

Schismatomma decolorans	7 17	op eik
Thelotrema lepadinum	17	op haagbeuk
Verrucaria muralis	5 6 18	
nigrescens	6 7a 18	
Xanthoria parietina	6 8	op beton

LEDENLIJST VAN DE BRYOLOGISCHE EN LICHENOLOGISCHE WERKGROEP, per 1 september 1978

A. APTROOT	W.V. VELSENSTRAAT 11	1962 WS HEFMSKERK
E.J. ARNOLDS	HOLTJE 21	9411 TN BEILEN
J.J.V. BAAK	KERKPAD 12	9951 EP WINSUM
G.J. BAAYENS	LEEUWENBRUG 94	7991 RE DWINGELO
PROF. DR. D. BAKKER	MARGRIETLAAN 4	9752 LT HAREN
P.A. BAKKER	MOLENEIND 55	1241 LT KORTENHOEF
PROF. DR. J.J. BARKMAN	KAMPSWEG 29	9418 PD WIJSTER
F. BENJAMINSEN	MULLERWEG 23	5624 JC EINDHOVEN
J. BIRZA	VARENSTRAAT 23	5662 EK GELDROF
I. BLOM	LEEK 28	1862 JC BERGEN
BOELE, C.	NIEUWEG 4A	9711 TD GRONINGEN
D. DE BOER	HOLLANDSEWEG 74	6706 KS WAGENINGEN
P. BOGAERS	MARIAPLAATS 22	3511 LK UTRECHT
H.J. V. BOHEMEN	ANDROSDREEF 140	3561 XE UTRECHT
G. BOON	EMMASTRAAT 4	5503 JK VELDHOVEN
F. BOS	BOCHOLTSESTRAAT 49	7102 BT WINTERSWIJK
R.H. V.D. BOSCH	CAMPHUYSENSTR. 33	5344 VK OSS
A.C. BOIJMAN	PARMENTIERSTRAAT 13	1403 XA BUSSUM
A.M. BRAND	DODEWEG 26	3832 RE LEUSDEN
MEJ. A.H.M. V. BREEMEN	IRENESTRAAT 23	2215 HK VOORHOUT
BREMER, P.	CHOPINLAAN 20, K. 501	9722 KH GRONINGEN
M.C.J. BOUTERSE	TROELSTRAWEG 39	6702 AE WAGENINGEN
R.J. BIJLSMA	PAPENPAD 20	6705 CP WAGENINGEN
J.A.F. COHEN STIART	PLANETENLAAN 81	3721 KC BILTHOVEN
DEPOT V. MED. PUBLIKATIES K13	POSTBUS 74	2501 AJ DEN HAAG
AFD. TIJDSCHRIFTEN	ABONNENR. 13900	
G.M. DIRKSE	TPEKVOGELWEG 62G	3815 LP AMERSFOORT
A.J. DOP	KLOVENIERSBURGHAL 12	1012 CT AMSTERDAM
H.J. DURING	FR. VAN DIJKLAAN 27	3491 KC DOORN
L. DIJKSTRA	NOORDERBINNENSINGEL 79	9712 XG GRONINGEN
W.N. + A.C. ELLIS-ADAM	JISPERVELDSTRAAT 591	1024 RD AMSTERDAM
MEVR. W.A. ERNSTE	CLAUDIAGAARDE 78	1403 JS BUSSUM
MEVR. FLORSCHEUTZ	EMMALAAN 9	3732 GM DE BILT
MEVR. L. FREESE	P. CALANDLAAN 48 INHOOG	1065 KP AMSTERDAM
J.B.M. FRENCKEN	JOH. GERADTSEWEG 71	1222 PM HILVERSUM
DR. S.R. GRADSTEIN	PALESTRINALAAN 12	3723 KN BILTHOVEN
H.F. GRENDEL	W.A. HOEVE, VIJVERHOF	3734 BN DEN DOLDER
M.C. GROENHART	P.C. HOOFTLAAN 48	1985 BK DRIEHUIS
S. GROENHUYZEN	OLYMPIAPLEIN 80 1/2	1076 AG AMSTERDAM
W.G. DE GROOT	IRENESTRAAT 1	5554 JJ VALKENSWAARD
PROF. DR. G.J. HARMSEN	DS. VEENWEG 58	8456 HS BOVENKNIJPE
MEVR. C.M. DEN HELD-JAGER	DE LA REYLAAN 25	2806 DA GONDA
H. V. HELSDINGEN	EERSTE DAALSEDijk 282	3513 TL ITRECHT
J.A. HOEKSTRA	GROESBEEKSEWEG 47	6524 CN NIJMEGEN
P. DEN HOUTER	RIGELSTRAAT 64	1223 AV HILVERSUM
PETER HOVENKAMP	KAISERSTRAAT 22B	6211 GR LEIDEN
HUSSON, DR. A. M.	PATER CUSTERSWEG 8	2317 NL CADIFR-KEER
J.H. IETSWAART	WILLEM BUYSLAAN 6	2015 EJ HAARLEM
W.G. DE JONG	BILTSESTRAAT 70	8913 EJ LEEUWARDEN
MEVR. R. KETNER-OOSTRA	JAGERSKAMP 27	6706 EG WAGENINGEN
MR. G.J. KETS	RIJKSWEG 36	6996 AC DREMPY
J.A. DE KLEUVER	A. V. OOSTADESTR. 42	4041 HG KESTEREN
KNAAP, P.A. V.D.	HOGHE HEREWEG 84	9756 TK GLIMMEN
P. V.D. KNAAP	MARIAPLAATS 16	3511 LJ UTRECHT

H. KNIBBELER
 M.J. KORTSELIUS
 B.P. KOUDSTAAL
 B. KRUYSEN
 W. LABEY
 H. LAMMERS
 B. LANGENKAMP
 MEJ. B.L. V. LEEUWEN
 MEVR. A.V.D. LINDE
 M.J.C. LIPS
 W.M. LOERAKKER
 DR. G. LONDO
 W. LOODE
 C.H. V. LOOY
 A. LUITINGH
 DR. W.D. MARGADANT
 A.K. MASSELINK
 W. V. MEGGELEN
 D. MELMAN
 H.M. V. MELICK
 MELTZER, J.A.
 MEULEN, H.J. V.D.
 H. DE MIRANDA
 DR. J.G. DE MOLENAAR
 MR. L.H. MONTIJN
 DR. F.M. MULLER
 J.G. MUTSERS
 NAGEL, DR. W.
 MEVR. E. NANNINGA-BRENEKAMP
 D.G. NIJLAND
 MEJ. A.C. ORT
 W. OVERSTEGEN
 R. POT
 J. V.D. PUTTEN
 MEVR. REDDINGIUS
 G. V. REENEN
 MEVR. R. RENSEN
 TH. REYNERS
 W.J. REYNERS
 F. RIJHRENDIJS
 IR. P.M. ROORDA V. EYSINGA
 G. TH. DE ROOS
 H. ROOS
 MEVR. R. V. ROSMALEN
 W. RUBERS
 C. RUINARD
 RIJKSHERBARIUM
 J.K. SCHENDELAAR
 P. SCHEYGROND
 FR. V. SCHOU BROECK
 R. SCHINCHARD
 DHR. EN MEVR. SCHULP
 E.J. SCHUYLEMAN
 H.J.M. SIPMAN
 P.A. SLIM
 F.J. SLUIMER
 MEJ. E.M. SMIT
 J.C. SMITTENBERG
 F. SOLLMAN
 MEJ. J.L. VAN SPANJE
 JOHAN STEENHUIS
 F. STEENKAMP
 MEVR. C.M. SWART-VELTHUYZEN
 TEYLERS STICHTING
 J. TONNAER
 B. V. TOOREN
 DR. A. TOUM
 MEVP. S.H. V.D. VAART
 MEJ. M. VEERKAMP
 JAC. VÉLT
 J.P. V. VELZEN

JASHIJNSTRAAT 30
 P. MOLIJNLAAN 6
 AZALEAIAAN 32
 MIDDELWEG 17
 KLOKKESTRAAT 8
 HOOFDSTRAAT 90
 BLOEMSTRAAT 25-A
 JOH. WINCKLERHOF 6
 T. HAAGSTRAAT 16
 JAC. V. MEESENBEKESTR. 46
 KAPELSTRAAT 39
 PROEFTUIN 13
 KIEVITLAAN 31
 NORELBOEWEG 19
 MERELLAAN 13
 GINKELSEWEG 2
 DE ZALMEN 117
 BURG. V. HAARENLAAN 1185
 VLIET 15
 UNIASTATE 47
 RODE KRUISLAAN 1027
 WILHELMINALAAN 8
 COCVORDERSTRAATWEG 33
 GRUTTOSTRAAT 24
 HEEMSKERKLAAN 25
 DE RUYTERSTRAAT 64
 LEVYLAAN 28
 SCHELMSEWEG 21
 UTRECHTSEWEG 422
 RUPG. V. ADUARDSTR. 43
 MARIJSLAAN 9
 RUSTENBURGST. 25
 PAPENGANG 2
 MAANVISSTRAAT 11
 GRAAF W. DE OUDELAAN 22
 W. SCHUYLENBURGLAAN 45
 ZUIDERKAMP 22
 TARMEVELD 85
 TAAG 25
 GORECHTKADE 117 B
 CASTOR 6
 DORPSSTRAAT 198
 TINNEGIEETER 57
 AKKARSTR. 3 111
 JOH. W. FRISOPLAATS 6A
 DALINGSKAMP 10
 SCHELPEKKADE 6
 H.A. LORENTZSTR. 176
 DORPSSTRAAT 26
 LOCHT 18
 BRANTWIJK 12
 GREATE SUDEIN 6 8624 TW
 PR. JULIANAPARK 2
 ZWARTWAALSTRAAT 137
 BAKKERLAAN 43
 JUIFFERSLAND 25
 HEZER ENGWEG 6A
 DUISTERWEG 7A 3829 MP
 DELFT 78
 V. WEBERSTRAAT 32
 EELDERSINGEL 2
 GROTE KRUISSTRAAT 43A
 WOOFDEINDE 40
 MIDDFN-ENG 17
 POSTBUS 333
 GELDERSEPAD 19
 SCHAEPMANLAAN 65
 ERICALAAN 22
 V. BROECKHUYSENSTR. 30
 POORTSTRAAT 11
 SILENESTPAAT 27
 ABEL TASMANSTRAAT 5

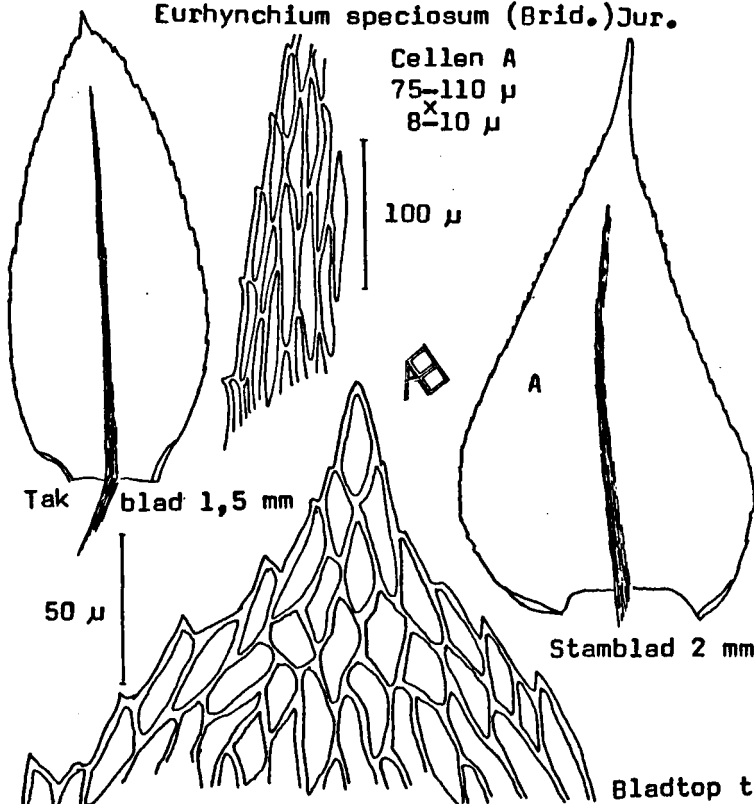
6011 RP ELL
 2343 ES OEGSTGEEST
 4401 GT YERSEKE
 2312 KG LEIDEN
 6245 KL MESCH
 5706 AM HELMOND
 9712 LA GRONINGEN
 1241 CC KORTENHOEF
 1816 KP ALPMAAR
 1067 PH AMSTERDAM
 3572 CJ UTRECHT
 3925 BJ SCHERPENZEEL
 3738 EP PAARTENDIJK
 8161 AS EPE
 5552 BZ VALKENSWAARD
 3956 KJ LEERSUM
 8865 AN DOORWERTH
 3118 GD SCHIEDAM
 2311 RD LEIDEN
 5655 HH EINDHOVEN
 1111 ZT DIEMEN
 3451 HJ VLEUTEN
 7917 PP GEESBRUG
 4021 EX HAIPIK
 1412 CG NAARDE
 6712 DT EDE
 5652 VJ EINDHOVEN
 6861 MP OOSTERBEEK
 8865 CP DOORWERTH
 6671 ZE ZETTEN
 2316 XV LEIDEN
 5642 ET EINDHOVEN
 9711 PA GRONINGEN
 5706 CP HELMOND
 1412 AV NAARDE
 3571 SC UTRECHT
 5672 HD NUENEN
 3902 GB VEENENDAAL
 1186 LM AMSTELVEEN
 9713 BL GRONINGEN
 4501 EZ OOSTBURG
 8899 AP VRIJLAND
 1625 AS MOORN
 1061 DP AMSTERDAM
 4196 AC TRICHT
 3085 SJ ROTTERDAM
 2313 ZT LEIDEN
 1782 JP DEN HELDER
 4268 GJ MEEUWEN
 5504 KD VELDHOVEN
 1181 MT AMSTELVEEN
 UITWELLINGERGA
 8601 GJ SNEEK
 3081 HX ROTTERDAM
 3431 EG NIEUWEGEIN
 3956 TR LEERSUM
 3734 GT DEN DOLDER
 HOOGLANDERVEEN
 9406 GJ ASSEN
 6904 KD ZEVENAAR
 9726 AR GRONINGEN
 9712 TR GRONINGEN
 2311 CE LEIDEN
 6721 GV BENNEKOM
 2000 AH HAARLEM
 5212 RA DEN BOSCH
 9722 NS GRONINGEN
 2351 CW LEIDENDORP
 6721 TD BENNEKOM
 3572 HA UTRECHT
 1214 AH HILVERSUM
 3531 GR UTRECHT

MR. W. VERGOUW
J.W. V. VLIET
VOGEL POEL, D.A.J.
HUGO DE VRIES-LABORATORIUM
E.J. MEEDA
IR. S. V.D. WERF
E. WERNER
PROF. DR. V. WESTHOFF
H.G. V.D. WEYDEN
MEVR. L. VOS-TERKEN
MEVR. M. V. WIERINGEN
E. TEN WINKEL
G. V. WIRNUM
A.V. WIJK
PROF. DR. R. V.D. WIJK
A.H. DE WITT
DR. B.O. VAN ZANTEN
RUDIE ZIELMAN
LOES V.D. ZWART
MEJ. G. ZIJLSTRA
DR. H. BREUER
DR. W. FREY INSTITUT BIOLOGIE
DR. J. P. HEBRARD
E. JACQUES
DR. Y. KIMAHARA
J. LANDWEHR
PROF. K. MAGDEFRAU
BR. R. V. PELT
PROF. J. PELT
W. V. ROMPU
H. STIEPERAERE
PROF. R. STOTLER
SMEYERS, J.
K.A.G. DE JONG

EIKENLAAN 27 1231 BG
ARENDSDORST 126
HELENE SWARTHLAAN 13
PLANTAGE MIDDELNLAAN 2A
VILLENSTEEDE 230, K. 1604
ALGEMEER 38
VANENBURG 89
SIEP 5
IJSSELDijk NOORD 75 2935 BJ
TOLSTEEGPLANTSOEN 31 II
DIRCK V. HORNELAAN 9
RODE KRUISLAAN 971
POSTBUS 39
HOFAKKERS 24 7061 AS
VAN HOUTENLAAN 51
NASSAULAAN 46
VOGELZANGSTEEG 8
VALKSTRAAT 38
ENGELSERF 22
JULIANAWEG 59
MUNSTEREIJFELERSTRASSE 17
AUF DER MORGENSTELLE 1
ST JEROME 13397
TH. VERELLENLAAN 70
5-139, KOKUBU-MACHI
PECH DE GAMELE
WALDSTRASSE 11
SCHOOLSTRAAT 2
HOLTEIGASSE 9
BOSTRAAT 58
BLOEMENDALESTRAAT 130
SOUTHERN ILLINOIS UNIVERSITY
KANADEZENLAAN 44
COLUMBUSSTRAAT 79

NIEUW-LOOSDRECHT
3815 VS AMERSFOORT
9721 TP GRONINGEN
1018 DD AMSTERDAM
1186 NC AMSTELVEEN
6721 GD BENNEKOM
6714 HK EDE
6561 KK GROESBEEK
OUDERKERK AD IJSSEL
3523 AP UTRECHT
5581 CZ WAALRE
1111 ZW DIEMEN
3956 ZR LEERSUM
OOSTERHESSELEN
9722 GS GRONINGEN
9717 CL GRONINGEN
9479 TG NOORDLAREN
3514 TK UTRECHT
3843 BE HARDERWIJK
3525 VR UTRECHT
5308 RHEINBACH
D74 TUBINGEN
MARSEILLE CEDEX 4
2170 MUUSTWEZEL
KURENE, FUKUOKA, 830
46000 LE MONTAT
D 8024 DEISENHOFEN
WATERSCHEI - GENK
A-8010 GRAZ
B-9180 BELSELE
8030 BEERNEM
CARBONDALE ILL 62901
KALMTHOUT, BELGIE
2561 AC DEN HAAG

Eurhynchium speciosum (Brid.) Jur.

VERSLAG VAN DE BRYOLOGISCHE NAJAARSEXCURSIE NAAR TEXEL
11-12 september 1976

door H. van Melick en F. Sollman

De meeste deelnemers arriveerden vrijdag in de loop van de avond op het eiland en men ontmoette elkaar hoofdzakelijk in de jeugdherberg bij De Hoge Berg. Daar werden in gezamenlijk overleg de excursiegebieden uitgestippeld. Aangezien niemand tijdens de excursies in alle gebieden is geweest, ook de auteurs niet, is het ons niet mogelijk om van alle gebieden even uitvoerig verslag te doen. Van enige gebieden is alleen een soortenlijst opgenomen. Voor een meer algemene beschrijving van de grotere reservaten op het eiland wordt verwezen naar Wilde Planten, deel I.

Het reservaat De Geul aan de zuidkant van het eiland werd door een aantal groepen bekeken. Het is een bijzonder fraai en gevarieerd gebied. Op vrij korte afstand van elkaar treffen we allerlei overgangen aan, die het gebied erg waardevol maken. Een opvallende vondst, wat betreft de hogere planten, was wel *Erica scoparia* nabij de Hoornder Slag. Aan de N-kant van het reservaat, op geaccidenteerde hellingen, vielen o.a. op: *Tortula subulata*, *Hylocomium splendens*, *Tortella flavovirens* en zelfs *Rhynchostegium megapolitanum*. Dit is een combinatie van soorten, die in de kalkrijke duinen, ten zuiden van Bergen, in een bredere zone voorkomt, maar hier beperkt is tot de kalkrijkere hellingen nabij de zee. De vlierstruiken waren ook erg mooi ontwikkeld, maar *Cryphaea* werd niet meer gesignaleerd. De Z-kant van het reservaat trok veel belangstelling door het voorkomen van vele Brya, met name op de zandige kwelderkopjes. Hier werd o.a. *Bryum knowltonii* verzameld.

Een ander gebied dat uitvoerig werd bekeken was de polder De Nederlanden. Hier liggen percelen duingrasland, meestal bemest geweest, die de laatste jaren zijn

aangekocht en waar nu een verschralingsbeheer wordt gevoerd. Het gebied is zeer gevarieerd met allerlei overgangszones, o.a. tussen zoet en zout grondwater. Lokaal erg mooi ontwikkelde begroeiingen van het Schoenetum (Vlakje van Stark) met o.a. *Campylium stellatum*, *Fissidens adianthoides* en *Carex pulicaris*. Op sommige plekken in de polder zijn dit soort begroeiingen wat verzuimd.

Een volgend groot gebied dat onder de loupe werd genomen was De Slufter. Voor een uitvoerige algemene beschrijving, zie alweer het eerste deel van Wilde Planten. Bryologisch opvallende vondsten waren hier b.v. *Campylium elodes*, *Tortella flavovirens* (deze ook in zoet-zout-overgangssituaties). Een hoogtepunt vormde de vondst van *Bryum neodamense*.

Een groep bezocht de bosjes langs de Schansweg ten zuiden van Den Burg. Deze bosjes vielen bryologisch wat tegen, waarschijnlijk doordat het plaatselijke milieu nog te onbeschut was. Lichenologisch waren ze interessanter. De bosjes behoren vegetatiekundig in grote lijnen tot het Alno-Padion. In één van de bosjes kwam erg veel *Scilla nonscripta* voor.

Daarna bezocht een groep het fort De Oude Schans, iets verder zuidelijk dan voornoemde bosjes. Een interessant gebied, waar tamelijk lang werd rondgekeken. Vroeger waren hier in de omgeving drie fortifikaties, waarvan er twee zijn afgegraven. De Oude Schans is omstreeks 1574 op last van Willem van Oranje aangelegd. Omstreeks 1925 is een gedeelte van de schans afgegraven, dit zand ging naar de dijkverhoging. Het verdedigingswerk is in 1974 door het Min. van CRM op de monumentenlijst geplaatst. Vegetatiekundig is het grotendeels te typeren als begroeiingen die behoren tot het Thero-Airion, armere, zandige graslanden. De hellingen worden wat overbegraasd door schapen en konijnen, zodoende ook stond er relatief veel *Ceratodon*. Plaatselijk waren hier plekje met leem, zodat bv. ook *Pogonatum aloides* (nieuw voor de Waddeneilanden), *Weissia microstoma* (ook nieuw) en *Dicranella cerviculata* voorkomen.

De terreinen van het vogelreservaat De Bol kregen ook een beurt. Hier zijn o.a. zoet-zout gradiënten, trapgatenmilieu's langs de slenk en open zandige stukjes in het grasland. Het geheel was bryologisch niet zo interessant. Lichenologisch zeer belangrijk was het oude sluismuurtje.

De iepenlaan bij Cocksdorp leverde o.a. *Orthotrichum lyellii* op. In het nabij gelegen bos met *Arum maculatum* kwam zelfs nog *Thamnobryum alopecurum* te voorschijn.

Incidenteel werden door een aantal mensen nog gebiedjes bekeken vlak achter de duinen, op de grens met de polder. Vaak situaties met enige kwel uit de duinen, zie bijv. onder de soortenlijst, no. 7, 20.

Zaterdag werd er een werkgroepsvergadering gehouden. Al met al kunnen we weer terugzien op een geslaagd weekend.

Lijst van deelnemers

A. Aptroot, J. van Baak, P. Bakker met echtgenote en twee kinderen, F. Bos, M. Brand en echtgenote, C. van Dorp met introducté, H.J. During (HJD) en echtgenote, A. Ellis, L. Freese-Woudenberg (LF), H. Greven (HG), S. Groenhuijzen (SG), K. den Held-Jager met zoon, A. Hoekstra, P. v.d. Knaap met introducté, M. Koopmans, A. Luitingh (AL), W.D. Margadant, H. van Melick (HvM), F. Muller, H. Roos met echtgenote, G. de Roos, R. van Rosmalen-Tervooren, W. Rubers (WR) en echtgenote, F. Sollman (FS) met zoontje, M. van Wieringen-Groot.

Determinaties (en evt. veldlijsten) zijn afkomstig van hen, van wie de initialen zijn aangegeven. In de regel bevindt het materiaal zich in de desbetreffende collectie. Alleen waar dit zinvol leek, zijn in de soorternlijst de initialen opgenomen.

Veldnotities werden ingezonden door: P.A. Bakker, H. Greven, A. Hoekstra, G. de Roos en F. Sollman. Verder zijn gegevens bijgevoegd van buiten de excursie, van L. Freese 1974, F. Sollman 1969, 1974, 1975 en W. Rubers.

Geraadpleegde literatuur

- Bakker, P.A. 1976 Schriftelijke mededeling, dd. 1.XII. 1976.
- Margadant, W.D. en V. Westhof 1949 De Texelexcursie. Buxbaumia 3: 1-12.
- Ooststroom, S.J. van, en Th.J. Reichgelt 1963 Erica scoparia L. nu ook op Texel. Gorteria 1: 164.
- Prodromus, Ed. Altera 1893. Nijmegen.
- Sollman, F. en H.J. During 1975 De najaarsexcursie 1973 naar Vlieland. Buxbaumiella 4: 46-75 (met lijst van de bryophyta der Nederlandse Waddeneilanden, opgesteld door H.J. During)

Bij de soortenlijst

Gebruikte afkortingen (niet altijd gebruikt)

t = terrestrisch

U = op Ulmus

v = veldnotitie (overige opgaven in de regel microscopisch gecontroleerd)

S = op Sambucus (vlier)

! = met kapsels resp. perianten

Terreinkode:

1. N gedeelte van De Geul, Z van de parkeerplaats aan de Hoornder Slag.
  - a. vlierstruweel
  - b. vochtige vallei
  - c. geaccidenteerde droge duinen
2. Z gedeelte van De Geul en Mokbaai.
  - a. ruderaal plekje
  - b. vlierstruweel
  - c. rietmoeras
  - d. zoet-zout contactzones, meestal bovenkant kwelder
  - e. heitje
  - f. karrespoor
  - g. open duinen, geaccidenteerd vlak ten N van De Geul
3. De Slufter.
  - a. Z-deel
  - b. stuifdijk

- c. N-deel: 1. noordhelling; 2. karrespoor.
- d. moeras tussen Slufter en De Muy
- e. Binnenmuy-vlakte
- f. Muy-richel, open NW-helling tussen De Nederlanden en Binnenmuy
- g. Buitenmuy
- h. vlierstruweel aan ZO-zijde tussen Buitenmuy en strand
- i. O-deel
- 4. Krimduinen, N-kant van het eiland, Eierlandse duinen.
- 5. Vogelreservaat De Bol.
  - a. muurtje/sluisje
  - b. trapgaten bij slenk
  - c. greppeltjes en open plekjes in weide
- 6. Bos W van Den Burg, bij Ploegelandersweg-Dunningsweg.
- 7. Meertje van Alloo en moeras, Z van De Koog.
- 8. Fortifikatie De Oude Schans, ZO van Den Burg.
  - a. muurtjes
  - b. greppels
  - c. hellingen (Thero-Airion)
- 9. Bosjes, ZO van Den Burg, aan de Schansweg.
- 10. Polder de Nederlanden, N van De Koog, Z van de Slufter, met o.a. Vlakje van Stark (Schoenetum).
- 11. Doolhofbos, Hoge Berg, bij Den Burg.
- 12. 't Mientje, Z van De Koog, stukje droge heide in binnenduin.
- 13. Staatsbossen, greppelkant Tureluursweg.
- 14. Greppelwand langs het bos Z van de Koog.
- 15. De Cocksdoorp, iepen langs de Postweg met aangrenzende hakhoutbosje.
- 16. Westerslag.
  - a. langs de bosweg
  - b. binnenduinen
- 17. Slootkant aan de Westersweg (De Westen).
- 18. Tuinmuur te Den Burg, Schildersend 10.
- 19. Oprijlaan Middellandse weg (N van Oude Schild).
- 20. Binnenduinen NW van Den Hoorn, bij boerderij De Mient.
  - a. In ongeveer 1 m diep gat

b. in de heide
 21. Eikenbosjes (Dicrano-Quercetum) N van het Mientje.

Soortenlijst excursie Bryologische Werkgroep Texel 1976

Musci

Amblystegium riparium	1v 2c! 3d 3e
serpens	1v! 2v 3h! 10 15
v juratzkanum	2b (AT)
Atrichum undulatum	1v 16a
Aulacomnium androgynum	16b 21
Barbula convoluta	2 3 8v
fallax	3 (SG)
hornschuchiana	2 (FS: op wegberm)
recurvirostre	3f (AL)
unguiculata	8v 19
Brachythecium albicans	1v 2v 3 3a 4 5a 5v 16b
mildeanum	10 (AT)
rutabulum	1v! 2b 3 3f! 3g! 3h 11 15 16a
velutinum	2b! 3h 15!
Bryum algovicum	
(= angustirete)	2d! (AT)
argenteum	1v 3f
bicolor	1v 2a! 8v
bornholmense	5 (WR)
caespiticiu	2a!
capillare	2b 3c 3f 3h 9v 15 18
inclinatum	2d! 5c! (WR)
knowltonii	2d! (HJD: bovenrand kwelder)
micro-erythrocarpum	19 (WR)
neodamense	3g (WR: ZW deel)
aff. pallens	5b
pseudotriquetrum	3
warneum	2d!
Calliergon cordifolium	7
Calliergonella cuspidata	1v 2 2c 2d 3c2 3e 3g
Camptothecium lutescens	1c (FS)
Campylium elodes	3g (WR) 10 (AT)

<i>Campylium polygamum</i>	1b 3g! 3i
<i>stellatum</i>	3c2 (teste SG) 3d 3e 10
<i>Campylopus flexuosus</i>	1c (N-helling)
<i>fragilis</i>	2g
<i>v pyriformis</i>	3i
<i>introflexus</i>	3f 16b! 20b
<i>Ceratodon purpureus</i>	1v 2b 2g 3! 3b 3e 3f 5a
	5v 8 10! 11 16b
<i>Climacium dendroides</i>	15
<i>Dicranella cerviculata</i>	8b! 17!
<i>heteromalla</i>	6! 8b! 9v! 11 13 16a
<i>Dicranoweisia cirrata</i>	1v! 5 10! t 11 15!
<i>Dicranum scoparium</i>	1v 2v 3e 3i 6v 8v 10 11
	16a 16b
<i>Drepanocladus aduncus</i> s.l.	1v 2c 2d 3c2 3e 3g 10
	<u>Noot</u> 1.
<i>v polycarpus</i>	2d 3g 3i <u>Noot</u> 1.
<i>lycopodioides</i>	3g (LF, det. FS)
<i>Eurhynchium praelongum</i>	1c 2a 2d 3 3h 5a 5v 6v 8
	9v 10 11 15 16a
<i>speciosum</i>	3d (LF, det. FS)
<i>striatum</i>	1c 3e 3f 10 15
<i>Fissidens adianthoides</i>	1b! 3 10
<i>Fontinalis antipyretica</i>	3e 3g 10
<i>Funaria hygrometrica</i>	2d 3! 5a 5v!
<i>Grimmia pulvinata</i>	5a 5v! 15! 18!
<i>Hylocomium splendens</i>	1c 16b
<i>Hypnum cupressiforme</i>	2b 2g 3f! 3i 6v 9v 10 11
	15 16a 16b
<i>v ericetorum</i>	1v 2v 3b
<i>v lacunosum</i>	1c 2v 3! 3b 10 11 16b
<i>v tectorum</i>	11
<i>Isoetecium myosuroides</i>	4 (HJD, N-helling) 21 (WR)
<i>Leptobryum pyriforme</i>	2a 2f 2v 3f 5b 8 10
<i>Leucobryum glaucum</i>	6v 21 (WR)
<i>Mnium affine</i> s.l.	1 8 16a <u>Noot</u> 2
<i>hornum</i>	1c 6v 8 9v 10 11 14 16a
<i>rostratum</i>	5 (WR, teste AT)
<i>undulatum</i>	1v
<i>Orthodontium lineare</i>	6! 20v! t

<i>Orthotrichum affine</i>	1a! 2b! 3h! 15!
<i>diaphanum</i>	2b! 3h! 5a! 5v 8v! 15! 18!
<i>lyellii</i>	15 (SG)
<i>pulchellum</i>	2b! (AT)
<i>Plagiothecium curvifolium</i>	2b!
<i>denticulatum</i>	1c (HJD) 10 11
<i>Pleurozium schreberi</i>	2g 8v 11 12 16b
<i>Pogonatum aloides</i>	8b (WR)
<i>Pohlia bulbifera</i>	20a (WR)
<i>nutans</i>	6v 11
<i>Polytrichum juniperinum</i>	2v 3b 3e 3f 8v 11 16b
<i>piliferum</i>	1v 2v 11
<i>Pottia heimii</i>	2v! 3! 3a! 5
<i>Pseudephemerum nitidum</i>	20a! (WR) <u>Noot</u> 3
<i>Pseudoscleropodium purum</i>	1c 3f 8v 10 11 16a 16b
<i>Racomitrium canescens</i>	1c 2v 16b
<i>Rhynchostegium confertum</i>	2b! 3h! 9! 15U
<i>megapolitanum</i>	1c! 3
<i>Rhytidiadelphus squarrosus</i>	1v 2v 3 5a 5v 9v 12
<i>triquetrus</i>	1c 2 2g 3b 16a 16b
<i>Scorpidium scorpioides</i>	3g (WR)
<i>Thamnobryum alopecurum</i>	15 (SG) (bosje)
<i>Thuidium tamariscinum</i>	1c 10
<i>Tortella flavovirens</i>	1c 3a 3cl 3i
<i>Tortula laevipila</i>	3h (WR)
<i>muralis</i>	5a 5v! 8v! 18!
<i>ruralis</i>	
<i>v ruraliformis</i>	1v 2v 3 3a 3cl 3f
<i>subulata</i>	1c! 2b! 3! 3c! 3f 3h! 4!
<i>Ulota crispa</i> var. <i>crispa</i>	21! (WR) (op eik) <u>Noot</u> 4
<i>Weissia microstoma</i>	8c! (WR, FS)
<i>Zygodon viridissimus</i>	1a 2b 3h (AT, AL)

Hepaticae

<i>Calypogeia fissa</i>	21 (WR)
<i>mülleriana</i>	17
<i>Cephalozia bicuspidata</i>	17
<i>Cephaloziella divaricata</i>	2 20b
<i>Chiloscyphus polyanthus</i>	10 (AT)
<i>Fossombronia</i> sp.	10a (WR) F. foveolata?

<i>Frullania dilatata</i>	1a 2b 3h 15
<i>tamarisci</i>	3i 3t (WR)
<i>Lophocolea bidentata</i>	10
<i>cuspidata</i>	3f(cf.) 10! (AT) 15
<i>heterophylla</i>	1v 3h 6v 9v 10 11 16a
<i>Lophozia excisa</i>	1c! 3f! 3i! 4 (AL)
<i>Metzgeria furcata</i>	1v 2b 3h 15
<i>Moerckia flotoviana</i>	3 (HJD)
<i>Pellia endiviaefolia</i>	3 3c2 3i
<i>epiphylla</i>	13
<i>Plectocolea crenulata</i>	20a (WR)
<i>Radula complanata</i>	3h (AT)
<i>Riccardia chamaedryfolia</i>	3i (WR)
<i>cf. incurvata</i>	2v
<i>multifida</i>	10 (SG)
<i>punguis</i>	3 (SG)

Noot 1. De omgrenzing van *Drepanocladus aduncus* hebben we nogal ruim genomen en opgaven van *D. sendtneri* hierbij gerekend. Dit in navolging van F.E. Wynne (1944). Zie met name zijn derde artikel, p. 77-78. Prummel (1973), die de relatie *D. aduncus*-*D. sendtneri* onderzocht heeft, komt tot de zelfde conclusie. Deze laatste publicatie zeer kort samenvattend, kan gesteld worden dat alle veronderstelde kenmerken van de gametophyt, die zouden moeten differentiëren tussen *D. aduncus* en *D. sendtneri*, een vloeiend verloop hebben. Ook *D. polycarpus* hebben we niet, zoals Nyholm in haar flora, als soort opgevat, we volgen hier bv. Crum 1973. Wynne (1944) houdt dit laatste taxon ook binnen de synoniemie van *D. aduncus* (derde art., p. 69-70), hij ziet er een fenotypische variatie in die hij niet verder benoemt. Wynne's publicatie is gebaseerd op statistisch onderzoek en veldwaarnemingen. Jammer genoeg publiceert hij alleen maar statistieken van *D. uncinatus* en *D. revolvens* (incl. *D. intermedius*). lit.: Crum, H. 1973 Mosses of the Great Lakes Forest. 404 p. Ann Arbor, Michigan
Prummel, W. 1973 Een morfologische analyse van de

Drepanocladus aduncus en *sendtneri* in Nederland.
Doct.verslag Groningen, 26 pp. en fig. (intern
rapport)

Wynne, F.E. 1944 Studies in *Drepanocladus*.

I. History, Morphology, Phylogeny and Variation.
Bull. Torrey Bot. Club 71: 207-225.

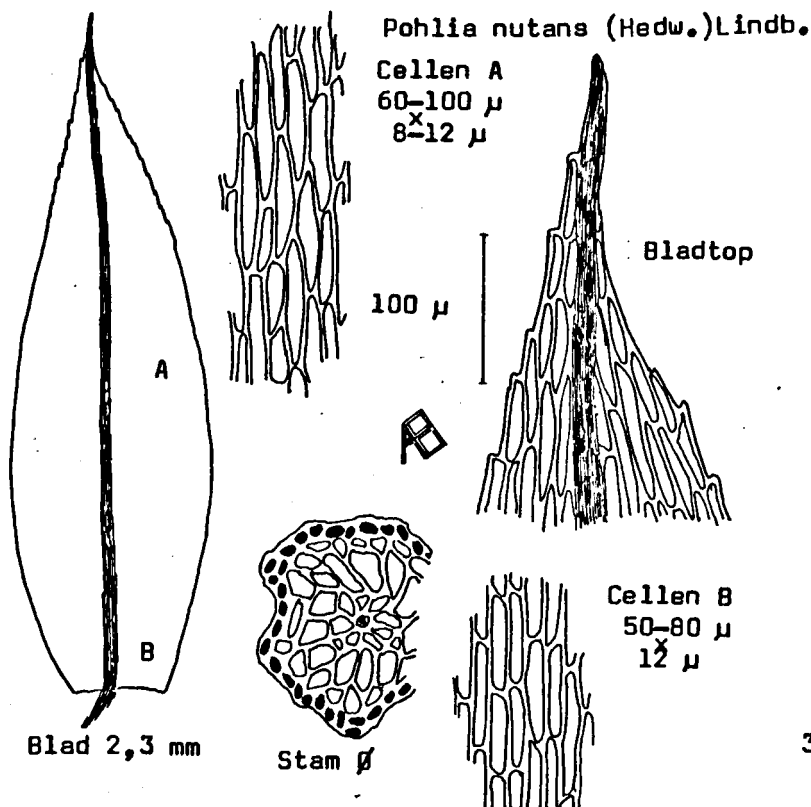
III. Doubtful and excluded names. The Bryologist
47: 66-78.

IV. Taxonomy. The Bryologist 47: 147-189.

Noot 2. Zie de Voorl. tabellen van de Bekn. blad- en
levermosflora van Nederland, red. W.D. Margadant,
derde deel, p. 116 (1976).

Noot 3. De opgave in het vorige Texelverslag van *Pleu-
ridium* wordt sterk betwijfeld, en berust wsch. op ver-
warring met *Pseudephemerum nitidum*. Bewijsmateriaal
lijkt te ontbreken (AT).

Noot 4. Zie A.J.E. Smith and M.O. Hill, 1975, J.
Bryol. 8: 423-433.

DE LICHENEN VAN DE EXCURSIE NAAR TEXEL

door Maarten Brand

Op de najaarsexcursie 1976 naar Texel is minder intensief naar lichenen gekeken dan de laatste jaren gebruikelijk is. De oorzaak was dat Harrie Sipman niet aanwezig kon zijn en ondergetekende alleen de tweede dag. Dat dit verslag dan toch nog van een omvangrijke soortenlijst vergezeld gaat is te danken aan de uitvoerige veldlijsten van André Aptroot en doordat ook waarnemingen van privé excursies (in 1974 en 1978) van ondergetekende en literatuurgegevens verwerkt zijn. De lijst geeft zo een zoveel mogelijk compleet beeld van wat er bekend is van de lichenenflora van Texel. Het is echter duidelijk dat er nogal wat hiaten zijn. Zo zullen soorten als *Candelariella reflexa*, *Bacidia umbrina*, *Lecidea saepincola*, *L. soredizodes* nog best weleens gevonden worden.

Door de diluviale kern onderscheidt Texel zich van de overige Waddeneilanden. Op deze kern staat o.a. het bosje met oude eiken op de Hoge Berg. Hier groeien o.a. *Haematomma ochroleucum* en *Schismatomma decolorans*, soorten die op de andere eilanden niet voorkomen. Opvallend is hier de grote hoeveelheid *Enterographa crassa* en de aanwezigheid van *Pertusaria leucostoma*. De essenhakhoutbosjes en de eendenkooi in de omgeving leverden vooral verschillende *Opegrapha*-soorten op, *Porina carpinea* en *Arthonia radiata*. Op jonge eiketakken werd *Arthopyrenia fallax* verzameld. Deze niet of meestal niet gelicheniseerde ascomyceet wordt vrijwel steeds tot de lichenen gerekend omdat verwante soorten wel gelicheniseerd zijn. Tot nu toe werd hij nog niet uit Nederland vermeld, maar ik heb hem al meermalen in oud herbariummateriaal gezien en ook op Vlieland en Schiermonnikoog verzameld.

Door de relatieve kalkrijkdom van het duinzand zijn de vlierstruwen op Texel goed ontwikkeld, in tegenstelling tot de rest van de waddeneilanden (met uit-

zondering van Schiermonnikoog). Deze leverden o.a. *Bacidia arceutina* en *B. naegelii* op. Daarnaast zijn er op Texel ook kalkarme gedeelten in de duinen. In de licheenflora komt dit o.a. tot uitdrukking in het voorkomen van *Cladonia zopfii* en *Bacidia nitschkeana*, welke laatste soort steeds groeit op struikheide.

De waddenzeedijk is grotendeels van basalt, maar plaatselijk zijn er ook granietblokken in verwerkt, steeds vrij laag op de dijk. Daardoor zijn de litorale en de lage supralitorale zone plaatselijk goed ontwikkeld, maar de maritieme soorten die alleen incidentele onderdompeling in zout verdragen, ontbreken grotendeels. Fraai ontwikkeld is *Verrucaria maura* en *Caloplaca marina*, die hier naast de bij ons veel algemenere *C. salina* voorkomt. Ook komt in de lage supralitorale zone hier veel voor een *Lecania*-soort die ik voorlopig *marina* noem; hij is ook gevonden op granietdijken van Vlieland, Terschelling en bij Harlingen, doch nergens zo veel als op Texel. Bij Oost werd in de litorale zone *Verrucaria sandstedei* verzameld, een nieuwe soort voor ons land. Hij is van alle andere zoutwater-*Verrucaria*'s gemakkelijk te onderscheiden door de smalle, langwerpige, vaak iets gebogen sporen.

Buiten de dijken zijn weinig opvallende epilithische lichenen gevonden, ook al omdat oude, niet "schoongemaakte" kerkjes ontbreken. Vermeldenswaard is het op drie verschillende plaatsen voorkomen van *Aspicillia calcarea* (steeds op grafstenen), een soort die op de andere Nederlandse Waddeneilanden ontbreekt.

Steentjes aan de rand van het weggetje tussen De Geul en De Koog, dat nu geasfalteerd is, maar vroeger waarschijnlijk half verhard was met schelpen en puin, leverden een paar interessante soorten op: *Leptogium pusillum*, eerder al bekend van Vlieland en onlangs ook op Schiermonnikoog gevonden, steeds op dergelijke plaatsen. En *Acarospora heppii*, een uiterst kleine *Acarospora* waarvan dit de eerste vondst in ons land was: hij is inmiddels ook gevonden op schelpen langs schelpenpaadjes of in de duinen op Ameland, op Terschelling en bij Castricum.

De epifytenflora op de niet zeer talrijke polderiepen (vermeld moeten vooral worden de iepen langs de bomendijk bij De Waal) was, zoals in het noorden van het land te verwachten is, vrij rijk, maar niet opvallend. Een spectaculaire vondst is die van *Parmelia exasperata* (= *P. aspera*) door RIN-medewerker K. Westenbrink in 1973 op een iep bij De Koog.

Vergelijking met de gegevens van Prof. J.J. Barkman leert ons dat ook op Texel al wel enige soorten (waarschijnlijk) verdwenen zijn: *Normandina pulchella*, die groeide op de nu niet meer aanwezige dorpsiepen in Den Burg, *Ramalina duriaei* (op de nu eveneens gekapte iepen rond de kerk van De Waal), *Bacidia luteola*, *Caloplaca luteoalba*, *Physciopsis adglutinata* en *Lecanora confusa*. Deze laatste soort is niet eerder als zodanig herkend; in het rijksherbarium vond ik materiaal van Terschelling (coll. Westhoff) en Texel (coll. Barkman). Recent is hij niet meer gevonden, ook niet ondanks goed zoeken op dezelfde plaats waar Barkman hem in 1951 verzamelde op Texel, ten zuiden van De Koog in een strookje elzenbos.

Bij de soortenlijst vindplaatsen

1. De Geul; duinen (A)
2. Westerduinen; duinen (A)
3. De Koog, W van Korverskooi; duinen (B, 1978)
4. De Muy; duinen, vlierstruweel (B)
5. De Slufter, N-deel; duinen, vlieren (B)
6. Mokbaai, o.a. op steentjes van weggetje tussen Geul en Mok (A)
7. Oude Schans, op ruïne van fortificatie (A)
8. De Bol, op metselwerk van sluis (A)
9. Hoge Berg, begraafplaats van Oude Schild, op grafstenen, esdoorns, tuinwal (B, 1978)
10. Den Burg, grafstenen rond NH kerk (B, 1978)
11. Den Hoorn, grafstenen rond kerk (B, 1978)
12. Waddenzeedijk bij Oude Schans (B, 1974)
13. Waddenzeedijk bij Dijkmanshuizen (B, 1974)
14. Waddenzeedijk bij Oost, Krassekeet (B)

15. Biesbosch, essenbosje in duinen bij Westerslag (B, 1974)
16. Staatsbossen, Lange Stuk, op elzen, esdoorns (B, 1974)
17. Staatsbos bij Ploeglanderweg (A)
18. Alloo, Z van de Koog, loofhoutstrook (els, esdoorn) langs dennebos (B, 1978)
19. De Hoge Berg; bos nabij top (eiken, iepen, esdoorn, linde) en iep bij huis (A, B, 1974, 1978)
20. Essenhakhoutbosje Z van de Hoge Berg, O van de Schansweg (A)
21. Westergeest, essenhakhoutbosje W van de Schansweg (A)
22. Eendenkooi Westergeest; iepen, essen, eiken, esdoorns; op baksteen van huisje (B, 1978)
23. De Zeshonderd; bosje aan weg zuivelfabriek-Troelje (A)
24. Den Hoorn, iepen in dorp (B, 1974)
25. De Hemmerkooi en Op Ruimte, tussen Den Burg en Den Hoorn, op iepen bij boerderijen (B, 1974)
26. O van het Torenhuis, N van Den Hoorn, op iepen bij voormalige boerderij (B, 1974)
27. Den Burg, iepen in dorp (B, 1974)
28. De Waal, iepen langs Bomendijk; muurtje bij kerk (B, 1974)
29. De Petten, Z van Den Hoorn, op hout van schapenhok (B, 1978)
30. Oosterend, op muurtje rond kerk (B)

onderstreept: gecontroleerd (door mij)

A: veldwaarnemingen door André Aptroot

B: veldwaarnemingen door Maarten Brand

s: op steen (saxicool)

t: op de grond (terrestrisch)

e: epifytisch

S: op vlier

U: op iep

( ): opgaven uit literatuur, naar WHEN- en herbariumgegevens

- a: Barkman (1958)
- b: Sikkingh (1970)
- c: herbarium Utrecht, leg. F.A. Stafleu
- d: WHEN, veldgegevens van K. Westenbrink
- e: Rijksherbarium Leiden
- f: mondelinge opgave A.K. Masselink
- g: Sipman (1977)
- h: Maas Geesteranus (1954)
- i: Barkman, ongepubliceerde verspreidingskaart

Excludenda

- Lecanora intumescens*. Genoemd door Barkman (1958), opname 36-6; het materiaal in het Rijksherbarium blijkt te zijn *Catillaria griffithii* (steriel).
- Arthonia punctiformis*. Genoemd door Barkman (1958), opname 26-1; het materiaal in het Rijksherbarium is *A. radiata*.

Enkele onzekere, niet te controleren opgaven van WHEN en veldlijsten van de excursie zijn niet opgenomen.

Literatuur

- Barkman, J.J. 1958 *Phytosociology and ecology of cryptogamic epiphytes*, Assen.
- Maas Geesteranus, R.A. 1954 *Notes on Dutch Lichens I. Blumea* 7: 570-592.
- Sikkingh, F. 1970 *Onderzoek naar de vestigingsvoorwaarden van Empetrum nigrum in de Nederlandse duinheide, i.h.b. Texel. Doctoraalverslag R.U. Utrecht, Inst.v.Syst.Plantk.*
- Sipman, H. 1977 *Nieuwe Cladonia-soorten voor Nederland. Gorteria* 8: 206-211.

Soortenlijst van Lichenen van Texel 1978

Acarospora	heppii	<u>6s</u> op kalksteentjes op pad
	smaragdula	<u>11</u> <u>14</u>
Arthonia	exilis	<u>19U</u>
	phaeobaea	<u>14</u>
	radiata	<u>22</u> 23
	spadicea	<u>19</u>
Arthopyrenia	fallax	<u>22</u>
	halodytes	<u>12</u> <u>14</u> op Littorina, Balanus, kalk- en zandsteen
Aspicillia	calcareea	9 10 30
	cf. intermutans	<u>13</u>
Bacidia	arceutina	<u>4S</u>
	luteola	<u>1</u>
	muscorum	(f, Eyerlandse duinen)
	naegelii	<u>4S</u> <u>5S</u>
	nitschkeana	<u>2</u> Calluna
Buellia	alboatra	<u>7s</u> <u>9s</u> <u>10s</u> <u>30(a, epifytisch, s.n. B. pharcidia)</u>
	canescens	<u>7s</u> <u>8s</u> <u>9se</u> <u>10s</u> <u>19e</u> <u>21e</u> <u>22e</u> <u>24e</u> <u>25e</u> <u>26e</u> <u>27e</u> <u>28e</u> <u>30s</u>
	chlorophaea	<u>13</u>
	griseovirens	<u>18e</u> <u>29h</u>
	punctata	<u>4e</u> <u>5e</u> <u>6e</u> <u>9e</u> <u>14s</u> <u>19e</u> <u>20e</u> <u>21e</u> <u>22e</u> <u>23e</u> <u>24e</u> <u>25e</u> <u>26e</u> <u>27e</u> <u>28e</u>
Caloplaca	aurantia	<u>10</u>
	citrina	<u>6s</u> <u>7s</u> <u>8s</u> <u>9s</u> <u>10s</u> <u>27U</u> <u>30s</u>
	decipiens	<u>10</u>
	heppiana	<u>7</u> <u>9</u> <u>10</u> <u>30</u>
	lithophila	<u>6</u> <u>7</u> <u>8</u> <u>9</u>
	luteoalba	(a, s.n. C. pyraeae, opn. 29-2)
	marina	<u>12</u>
	murorum	<u>6</u> <u>7</u> <u>8</u> <u>9</u>
	obscurella	<u>4S</u>
	runderum	<u>7</u> <u>9</u>

Caloplaca salina	<u>13</u> <u>14</u>
sp.	9s <u>opm. 1</u>
Candelariella aurella	6 7 8 9
vitellina	6s 7s 8s 14s <u>24e</u> 26e
Catillaria chalybeia	<u>7</u> 10
denigrata	<u>29</u>
griffithii	1 4 9 15 <u>18f</u> 19 20 21 22
	23 24 26 27 <u>28f</u>
prasina	<u>2</u> Calluna <u>19</u> Quercus
Cladonia arbuscula	1 3 4 5
bacillaris	(b)
chlorophaea s.l.	1 4 5 6 17 19
ciliata	1 <u>3</u> 4
coccifera	3
coniocraea	1 17 19 20 22
conistea	<u>4</u> <u>5</u> <u>9</u> <u>22</u>
cryptochlorophaea	<u>3</u> <u>4</u>
fimbriata	1 <u>6</u> 7 9 17 19 22
floerkeana	(b)
foliacea	1 <u>3</u> 4 5 19
furcata	1 <u>3</u> 4 6 7 17 19
glaucia	1 <u>3</u> <u>4</u>
gracilis	1
macilenta	(b)
merochlorophaea	
v novochlorophaea	<u>3</u>
pityrea	1 3 7 9 17 19
polydactyla	(b)
portentosa	1 3
rangiformis	1 4 5 19
squamosa	(b)
subulata	1 4
symphycarpia	(g)
uncialis	1 <u>3</u>
verticillata	(b, c)
zopfii	<u>3</u>
Collema tenax	<u>23</u>
Cornicularia aculeata	1 3 4
muricata	<u>1</u> <u>3</u>
Dimerella diluta	<u>16</u>

Enterographa crassa	<u>19</u> <u>21</u> 22 24
Evernia prunastri	<u>1</u> (ook t) 16 17 18 19
Haematomma ochroleucum	
v porphyrium	(19, d)
Hypogymnia physodes	<u>1</u> (ook t) 5 6 16 17
tubulosa	<u>1</u>
Lecania cyrtella	(a)
erysibe	<u>6</u> <u>7</u> 8 9 10 30
marina	<u>12</u> <u>14</u> zie opm. p. 33
Lecanora albescens	<u>6</u> <u>7</u> 9 10
atra	<u>7</u> 8
campestris	<u>6</u> 7 8 10 30
carpineae	<u>9</u> 18 19 20 21 22 23 28
chlarotera	<u>1</u> 4 <u>9</u> <u>16</u> 18 19 20 21 22es
	23 <u>25</u> <u>26</u> 27 28
confusa	(a, s.n. L. varia, opn.
	36-6)
conizaeoides	<u>1</u> 3 4 5 9 17 18 19 20 21
	22 23 29
crenulata	<u>9</u> 30
dispersa	<u>6</u> 7 8 9 10 14 30
expallens	<u>1</u> 4 5 9 16 17 18 19 20 21
	22 23 24 25 26 27 <u>28f</u> 29
flotowiana	<u>9</u>
hageni	<u>4</u> <u>5</u> <u>6</u> <u>24</u>
helicopis	<u>13</u> <u>14</u>
laevis	<u>24U</u> <u>28U</u>
muralis	<u>8</u> 10
saligna	<u>29</u>
Lecidea erratica	<u>6</u>
granulosa	<u>1</u> 3 17 19 20 21 23 <u>29</u>
lucida	22s
symmicta	<u>3</u> 4 5 20 21 <u>29</u>
uliginosa	<u>3</u> <u>4</u> 6 16 19 <u>20</u> 22
Lecidella elaeochroma	<u>1</u> 4 5 7s 9 15 18 19 20 21
	22 23 24 25 26 27 28
scabra	<u>7</u> 8 14 22s 30
stigmatea	<u>9</u> <u>10</u>
Lepraria incana	<u>1</u> <u>7</u> 9 15 17 19 20 24 26

Leptogium pusillum	<u>6</u>
sinuatum	(f, Eyerlandse duinen)
tenuissimum	<u>5</u>
Normandina pulchella	(a)
Opegrapha atra	<u>9</u> <u>19</u> <u>21</u> <u>22</u> <u>24</u> <u>25</u> <u>28</u>
chevallieri	<u>7</u> <u>10</u> <u>14</u> <u>28</u> <u>30</u>
cinerea	<u>9</u> <u>19</u> <u>21</u> <u>22</u> <u>24</u> <u>25</u> <u>26</u> <u>28</u>
subsiderella	<u>21</u> <u>25</u> <u>28</u>
vermicellifera	<u>9</u> <u>19</u>
Parmelia acetabulum	<u>25</u> <u>27</u>
aspera	(d, Everste Koog, op Ulmus, 1973, herb. RIN)
caperata	(c, h: Stafleu 1942, De Dennen; f, eiken-berken-bosje Z van de Koog)
subaurifera	<u>1</u> <u>7</u> <u>9</u> <u>16</u> <u>18</u> <u>19</u> <u>22</u> <u>26</u> <u>27</u>
subrudecta	<u>19</u> <u>27</u>
sulcata	<u>1</u> (ook t) <u>4</u> <u>5</u> <u>9</u> <u>16</u> <u>17</u> <u>18</u> <u>19</u> <u>20</u> <u>21</u> <u>22</u> <u>24</u> <u>25</u> <u>26</u> <u>27</u> <u>28</u>
Parmeliopsis ambigua	<u>16</u>
Peltigera canina	<u>1</u>
polydactyla	<u>5</u>
rufescens	<u>5</u>
Pertusaria amara	<u>16</u>
coccodes	(d, op Acer bij boerderij Heidehof NW van Den Hoorn)
leioplaca	<u>19</u> <u>22</u>
Phlyctis argena	<u>18</u> <u>19</u> <u>27</u>
Physcia adscendens	<u>4</u> <u>5</u> <u>6</u> <u>9</u> <u>10</u> <u>20</u> <u>21</u> <u>22</u> <u>24</u> <u>25</u> <u>26</u>
aipolia	<u>28</u>
caesia	<u>9</u> <u>10</u>
nigricans	<u>9</u>
orbicularis	<u>1</u> <u>4f</u> <u>5</u> <u>7</u> <u>8</u> <u>9</u> <u>10</u> <u>14</u> <u>24</u> <u>25</u> <u>26</u>
tenella	<u>4f</u> <u>5f</u> <u>6</u> <u>7</u> <u>8</u> <u>9</u> <u>17</u> <u>18</u> <u>19</u> <u>20</u> <u>21</u> <u>22</u> <u>24</u> <u>25</u> <u>26</u> <u>27</u> <u>28</u>
Physciopsis adglutinata	(a)
Physconia enteroxantha	<u>4Sam</u>
grisea (s.l.)	<u>7s</u> <u>19</u> <u>24</u> <u>25</u> <u>27</u>
pulverulenta	<u>26</u> <u>28</u>

Porina chlorotica	15 20 21 22 23
Pseudevernia furfuracea	(c, h, Stafleu, Fonteins- nol 1942)
Ramalina duriaei	(a)
farinacea	1 4 5 9 16 17 18 19 21 22 25 26 28
fastigiata	9 19 22
Rhizocarpon obscuratum	14
Rinodina exigua	c, Barkman 1951, met Leca- nia cyrtella, opn. 29-2
subexigua	6 7 8 9 14
Schismatomma decolorans	19
Verrucaria erichsenii	12 14
glaucina	7 10
maura	12
muralis	7 8 9 10 30
nigrescens	7 9 10 30
sandstedei	14
Xanthoria candelaria	6 18 19 24 25
aureola	6 7 8 25
parietina	1 4 5 7 8 9 10 14 20 21 24 25 26 27 28
polycarpa	4 5 6 9 19 21 25 26
Usnea sp.	(c)

opm. 1. Het materiaal lijkt sterk op *C. holocarpa*, het groeit op steen, maar is duidelijk verschillend van *C. lithophila*.

AANVULLINGEN EN VERBETERINGEN VOOR DE LICHENENFLORA VAN AMELAND EN VLIELAND

door Maarten Brand

In 1972 verscheen in Buxbaumiaella een lichenenlijst bij het verslag van de bryologische voorjaarsexcursie naar Ameland, en in 1975 een van de najaarsexcursie 1973 naar Vlieland.

Sindsdien bezocht ik Ameland eenmaal op 29-12-1977 en Vlieland een aantal malen tussen 1974 en 1977. Deze excursies leverden voor zowel Ameland als Vlieland een aantal nieuwe soorten op, die ik hier wil vermelden. Ook kwamen uit het materiaal, dat op de bryologenexcursies verzameld was nog enkele nieuwe soorten te voorschijn. En verder bleken in de oorspronkelijke lijsten enkele foute determinaties voor te komen die ik hier wil rechtzetten. Tenslotte leek het me nuttig ook die soorten erbij te zetten die vroeger al vermeld zijn van Ameland of Vlieland, maar die niet in de excursieverslagen voorkomen noch door mij gevonden zijn.

Ameland

1. Verbeteringen

opgegeven naam	verbeterde naam
Caloplaca aurantia	Caloplaca heppiana
C. marina	C. marina (p.p.) salina (p.p.)
Catillaria sp.	Catillaria griffithii
Cladonia grayi	Cladonia merochlorophaea v novochlorophaea
Lecanora chlarona	Lecanora campestris (lw) laevis (4w)
L. dispersa	L. hageni (4w, p.p.) dispersa (4w, rest)
L. varia	L. conizaeoides
Verrucaria sp.	Verrucaria erichsenii (5) nigrescens (3)

2. Aanvullingen

<i>Acarospora heppii</i>	10
<i>Arthopyrenia halodytes</i>	1
<i>Bacidia nitschkeana</i>	4
<i>Caloplaca citrina</i>	3 6 8
<i>decipiens</i>	3
<i>heppiana</i>	3 6 8
<i>lithophila</i>	6
<i>luteoalba</i>	5
<i>rudrum</i>	3 6 8
<i>Candelaria concolor</i>	5
<i>Cladonia arbuscula</i>	
<i>v mitis</i>	4
<i>coccifera</i>	4
<i>cornuta</i>	4
<i>floerkeana</i>	4 7
<i>gracilis</i>	4 7
<i>macilenta</i>	4 7
<i>rei</i>	4
<i>subulata</i>	4
<i>uncialis</i>	4 7
<i>verticillata</i>	4
<i>zopfii</i>	4
<i>Collema tenax</i>	10
<i>Cornicularia muricata</i>	4 7
<i>Lecania cyrtella</i>	5
<i>erysibe</i>	3 6 8
<i>Lecanora albescens</i>	3 6 8
<i>carpineae</i>	2
<i>crenulata</i>	3 6 8
<i>expallens</i>	2 5
<i>flotowiana</i>	6
<i>laevis</i>	3s 5 6s 8s
<i>saligna</i>	9
<i>Lecidea granulosa</i>	4
<i>saepincola</i>	11
<i>symmicta</i>	4
<i>uliginosa</i>	4

<i>Lecidella scabra</i>	3 6 8
<i>stigmatea</i>	3 6
<i>Leptogium lichenoides</i>	10
<i>sinuatum</i>	10
<i>Opegrapha vermicellifera</i>	5 6
<i>Physcia dubia</i>	3
<i>nigricans</i>	6 8
<i>Physciopsis adglutinata</i>	5
<i>Placynthium nigrum</i>	6
<i>Rinodina exigua</i>	5
<i>Verrucaria muralis</i>	3

Vindplaatsen:

- 1 Nes, oude veerdam
  - 2 Nes, bomen in dorp (*Ulmus*) en op kerkhof (*Populus alba*)
  - 3 Nes, op NH kerk, op toren en op huizen
  - 4 Ballum, Roosduinen; binnenduinen met heide
  - 5 Ballum, bomen in dorp (*Ulmus*)
  - 6 Ballum, kerkhof
  - 7 Heitje tussen Ballum en Hollum
  - 8 Hollum, kerk
  - 9 Ballum, houten bankje lange fietspad door duinen
  - 10 Zwanewaterduinen, langs schelpenpad (fietspad)
  - 11 Buren, op *Pinus* in bos.
- s; epilithisch.

3. Literatuurgegevens

- Arthonia radiata* (1) Hollum, op *Acer* in dorp, 1951
- Cladonia cryptochlorophaea* (2)
    merochlorophaea
    v *merochlorophaea* (2)
    conistea (2)
    pyxidata s.str. (2)

Vlieland

1. Verbeteringen

opgegeven naam	verbeterde naam
Bacidia rosella	Bacidia rubella
Caloplaca marina	Caloplaca salina
Cladonia bacillaris	Cladonia floerkeana
C. squamosa	C. furcata v scabr.
Lecania fuscella	Bacidia naegelii
Lecanora crenulata	Lecanora hageni (1) crenulata (11)
L. hageni	L. saligna (19) hageni (13, 14)
Verrucaria microspora	Verrucaria erichsenii

2. Aanvullingen

Arthonia lapidicola	6
phaeobaea	7
Arthopyrenia fallax	1
Bacidia chlorococca	8
umbrina	
v corticicola	8
Biatorella pinicola	10 11
Caloplaca aurantia	12
lithophila	2
marina s.str.	7 12
ruđerum	2
salina	7 12
saxicola	2
Cladonia bacillaris	5
chlorophaea s.str.	4
cryptochlorophaea	5
furcata	
v scabriuscula	17
merochlorophaea	5
v novochlorophaea	5
Dermatina quercus	13
Lecania salina	14 (zie opm. elders in dit nummer)
Lecanora campestris	2

<i>Lecanora conferta</i>	2
<i>varia</i> s.str.	11
<i>Lecidea erratica</i>	3
<i>saepincola</i>	15
<i>Lecidella scabra</i>	2
<i>Peltigera rufescens</i>	18
<i>Physcia caesia</i>	2
<i>Ramalina duriaei</i>	16
<i>Thelidium minutum</i>	19
<i>Verrucaria nigrescens</i>	2 3 5

Vindplaatsen:

- 1 Oude Kooi, op jonge takken van *Acer pseudoplatanus* (1977)
- 2 Dorp, N.H. kerk en kerkhof (1977)
- 3 Duinen bij paal 46, op bakstenen in de duinen (1977)
- 4 Duinen N van Posthuis (1977)
- 5 Duinen aan Waddenzeekust, Z van Lange Paal (1977)
- 6 Lange Paal, op kiezelstenen langs fietspad (1973)
- 7 Waddenzeedijk bij Westerveld (1977)
- 8 Kooisplek, op *Empetrum* (1974)
- 9 W van Lange Paal, op *Salix repens* (1976)
- 10 Kwelder bij Bomenland, op houten paeltjes (1977)
- 11 Oude, bijna verrotte schutting in dorp bij N.H. kerk (1977)
- 12 Waddenzeedijk bij werkhaven (1977)
- 13 Op dunne takken van *Quercus*, tussen dennebos N van dorp (1974)
- 14 Waddenzeedijk O van de veerdam (1973)
- 15 Lange Paal, op *Pinus* (1975)
- 16 Oude Kooi, op *Acer* (1976)
- 17 Oostervallei, tussen Oude Kooi en Bomenland (1973)
- 18 Pad van 20 N van Oude Kooi, langs schelpenpad (1977)
- 19 Lange Paal, op schelpen aan rand van schelpenpad (1977)

3. Literatuurgegevens

- Candelariella xanthostigma* (3) *Ulmus* in dorp (1948)
Opegrapha varia (3) West Vlieland, op *Populus* (1951)

Literatuur

- (1) Barkman, J.J. 1958 Phytosociology and ecology of cryptogamic epiphytes.
- (2) Sipman, H.J.M. 1973 Ongepubliceerde verspreidingskaartjes bij: The *Cladonia pyxidata-fimbriata* complex in the Netherlands. *Acta Bot. Neerl.* 22: 490-502.
- (3) Maas Geesteranus, R.A. 1954 Notes on Dutch Lichens. *Blumea* 7: 570-592.

NIEUWE LITERATUUR

Eddy, A. 1977 *Sphagnum subsecundum* agg. in Britain. *Journ. of Bryol.* 9: 309-319.

De *Sphagnum subsecundum*-groep zal iedere "sphagnoloog" onder de mossenvrienden wel bekend (berucht) zijn. Over dit soort groepen heeft iedere auteur zo zijn eigen opvattingen. In dit geval ziet de behandeling er wel zorgvuldig uit.

Lewis, K. & A.J.E. Smith. 1978 Studies on some bulbiferous species of *Pohlia* section *Pohliella* II. *Taxonomy. Journ. of Bryol.* 10: 9-27.

Een overzicht, met afbeeldingen, van broedknoppen dragende *Pohlia*-soorten, zeer nuttig voor degenen die zich op de herkenning van de steriele acrocarpen toeleggen, een studie die de laatste jaren zo vele nieuwe soorten voor ons land heeft opgeleverd. Erin staat ook dat *Pohlia muyldermansii* in Groot Brittanië gevonden is. Deze soort was alleen uit de Nederlandse en Belgische Kempen bekend.

Smith, A.J.E. 1978 *The Moss flora of Britain & Ireland*. Cambridge University Press, Cambridge. Prijs ca f 135,—

Dit boek moet de opvolger van 'Dixon' worden. Het heeft er het formaat van, en bevat ook sleutels, beschrijvingen en afbeeldingen van alle britse Musci.

Alles up-to-date, met de nieuwste taxonomische opvattingen. Helaas is ook de prijs aangepast.

Smith, A.J.E. & H.L.K. Whitehouse. 1978 An account of the British species of the *Bryum bicolor* complex including *B. dunense* sp.nov. Journ. of Bryol. 10: 29-47.

De opsplitsing van *Bryum bicolor* door Wilczek & Demaret, 1976 (zie *Buxbaumiella* 6: 33) levert wel eens problemen bij determinatie. Gelukkig is er nu ook een engelse bewerking van deze groep, o.a. door de auteur die zulk voortreffelijk werk gedaan heeft om de betekenis van de tubers, wortelknolletjes, voor de blad-mossystematiek aan te tonen, Whitehouse. Ze komen tot eenzelfde opsplitsing als de Belgen.

Steel, D.T. 1978 The taxonomy of *Lophocolea bidentata* (L.) Dum. and *L. cuspidata* (Nees) Limpr. Journ. of Bryol. 10: 49-60.

Hierin wordt *Lophocolea cuspidata* als soort gehandhaafd, in tegenstelling tot de opvatting van ons lid, Diederik Vogelpoel. Blijkbaar weer zo'n groep waar iedere auteur eigen opvattingen over heeft. Waarom houdt men het dan niet op één soort, als de opsplitsing zo onduidelijk is?

Wilczek, R. & F. Demaret. 1978 Des propagules tubériformes chez *Bryum bicolor* Dicks. Bulletin v.d. Nat. Plantentuin van België 48: 231-238.

Beschrijving van wortelknolletjes (tubers) bij *Bryum bicolor*, waarvan sommigen van ons ze al waargenomen hadden.

DE LICHENOLOGISCHE HERFSTEXCURSIE 1976 NAAR DRENTE

door Maarten Brand

De tweede lichenologische excursie werd, zoals op de eerste in het voorjaar 1976 in Putten besloten was, gehouden op 25 en 26 september 1976 in Drente, met als standplaats Wijster, waar we logeerden in pension Eldorado. De meeste deelnemers arriveerden vrijdagavond: André Aptroot, Marijke Arnolds, Dieuwke en Maarten Brand, Han van Dobben, Nan Ernste, Jan Frencken, Jan Hendrik Ietswaard, Peter Jan Keizer, de heer Kets, Pim van der Knaap, Jenneke Krüger, Wim Loerakker, Joost Meltzer, Carla Ritzema, Harrie Sipman, Johan Steenhuis en Mariëlle van der Voort. De volgende dag zou ook Marius Harkema nog arriveren, en zaterdagavond en zondag was ook prof. Barkman aanwezig. Zowel 's zaterdags als 's zondags ging men in drie groepen op excursie.

Een groep onder leiding van Maarten Brand bezocht eerst een paar oude eiken in Spier, waarop o.a. *Parmelia elegantula* en *Ochrolechia yasudae* bleken te groeien. Na het inspecteren van een oude linde in de tuin van een boerderij werden we door de boerin op de koffie genodigd, waar we dankbaar gebruik van maakten. Hierna reden we naar Dwingeloo, en bekeken de 15^e eeuwse, doch helaas recentelijk gerestaureerde kerk. Daardoor leek hij aanvankelijk niet interessant, maar hij leverde toch nog zo'n 20 soorten op waaronder als bijzonderheid *Lepraria xantholyta*.

Bij Diever bekeken we het hunebed. Dit is met 14 soorten lichenen een "gemiddeld" hunebed; de meeste algemene typische hunebedsoorten waren aanwezig: *Acarospora fuscata*, *Lecanora polytropa*, *Lecidea fuscoatra*, *L. tumida*, *Parmelia conspersa*, *Rhizocarpon obscuratum* en *Sarcogyne simplex*.

Tenslotte bezochten we het Diever Zand; hoewel de stafkaart stuifzand vermeldde, vonden we maar een klein stukje sterk omgewoeld, licheenloos zand. Wel

waren er open dennenbossen met een ondergroei van kraaiheide, en langs de paden af en toe *Carex trinervis*: een ongewoon gezicht als men de plant alleen uit duivalleien kent. Aan lichenen leverde hij naast onder andere fraai *Cladonia cornuta*, een drietal problemen op. Gezeten bij een afgezaagde boomstronk vielen ons minuscule geelgroene bolletjes op, die op het zaagvlek groeiden. In het veld dachten we aan óf een alg, óf een ascomyceetje, maar thuis bleek het om de peritheciën van een echt licheneen te gaan: *Thelocarpon epibolum*, een nieuwe soort, ja zelfs een nieuwe familie voor ons land. *T. epibolum* is een soort met een wijde, voornamelijk boreaal-montane verspreiding, maar schijnt nergens algemeen te zijn; behalve op rottend hout kan hij ook groeien op afgestorven lichenen. Verder vonden we op dood dennehout en op denneschors een wit korstvormig licheneen met ronde, in het midden samenvloeiende soralen, dat P+rood en K+geel reageerde, atranorine en fumaarprotocetraarzuur bevatte naar uit dunnelaag chromatografie bleek. In het veld werd de naam *Catillaria lightfootii* genoemd, en inderdaad komt men met Laundon's tabel voor steriele korsten op deze soort uit, maar het thallus verschilt toch nogal van fertiel materiaal van deze soort, zoals die o.a. ook in ons land in de vorige eeuw voorkwam; de laatste is nl. voor zover ik gezien heb steeds P-, en niet of nauwelijks soredieus. Het derde probleem betrof een kleine *Arthonia* op rottend hout, gelijkend op *A. exilis*, maar toch wel anders.

Een groep onder leiding van Harrie Sipman begon de veldwerkzaamheden van het weekend met inspectie van laanbomen onderweg naar het Orvelter Zand. Bekeken werden zo populieren en eiken nabij het viaduct in de weg Beilen-Westerbork. Dit leverde zo waar nog *Usnea*'s van wel 1 cm lengte op, naast een reeks van de bekende epiphyten. Een volgende stop was bij eiken langs de weg Westerbork-Zweelo, met als beste vondst *Parmelia laciniatula*, die de meesten van ons nog niet eerder gezien hadden. Langs het kanaal bij Orvelte zaten de

eiken nog beter in de epifyten, met vrij wat *Usnea*, en *Evernia prunastri* van 4 cm lengte.

Door al deze epifyten kwamen we wat laat bij het hoofddoel van de eerste ochtend, het Orvelter Zand. In tegenstelling tot onze verwachting zagen we weinig stuifzand, maar meer heide. Een bijzonderheid voor velen van ons was het voorkomen van *Cladonia strepsilis* in Erica-heide. Ook verder waren de *Cladonia*'s er goed ontwikkeld, met o.a. opvallend veel *Cladonia rappii*.

Na het inspannende en wat uitgelopen ochtendprogramma werd de middag meer aan "lichenologisch toerisme" besteed. Eerste doel was het hunebed Papelose Kerk. Dit is gerestaureerd en er zit een hek omheen. Bij de ingang kun je toegangskaartjes kopen, en boekjes met interessante informatie over het hunebed. Dit bed zelf lag vroeger in heidevelden, maar is door de bebossing nu in denneplantages gehuld. Dit en de restauratie en het bezoek hebben de epilithische licheenvegetaties wsch. geen goed gedaan, maar er was nog een (bekende) steen met veel *Umbilicaria deusta*.

Het tweede en laatste excursiepunt was een hoop stenen in het bos bij het Sleenerzand waar prof. Barkman *Stereocaulon dactylophyllum* gevonden had. Voor we deze gevonden hadden, maakten we eerst een lange maar fraaie wandeling door de bossen en dichte jeneverbesstruwelen, een verademing na al het gedrentel van de ochtend.

Een derde groep, onder leiding van Han van Dobben, maakte zaterdag een ronde langs Nuil, Ruinen, Echten en het Norgerholt. De aandacht werd in de eerste drie plaatsen gericht op laanbomen. Bij het Norgerholt werd behalve het zeer bekende bos, ook een hunebed bekeken.

's Avonds hielden we een korte informele vergadering op het Biologisch Station, waar we door prof. Barkman werden verwelkomd. De belangrijkste mededeling was dat de Bryologische Werkgroep tijdens de na-jarexcurisie op Texel accoord is gegaan met ons voorstel tot aansluiting dat we in Putten besproken heb-

ben. Er is besloten dat er een gezamenlijke voorjaars-excursie komt, en aparte najaarsexcursies; aan het bestuur van de Werkgroep wordt een functionaris toegevoegd, een tweede sekretaris, met als taak het organiseren van het lichenologische najaarsweekend, en het behartigen van de overige specifiek lichenologische zaken. Besluiten die de hele Werkgroep betreffen kunnen voortaan alleen genomen worden op de vergadering tijdens de voorjaarsexcursie, als zowel bryologen als lichenologen aanwezig zijn. Dit geldt ook voor de te verkrijgen tweede sekretaris, zodat we nu alleen een voordracht van twee kandidaten konden opstellen. Met grote meerderheid van stemmen kwamen Han van Dobben en Maarten Brand uit de bus. Besloten werd om de najaarsexcursie 1977 in Friesland te houden. Vervolgens vertoonde prof. Barkman een interessante serie dia's over epifytische lichenen en licheenvegetaties.

's Zondags ging men weer in drie groepen op excursie. Een groep onder leiding van Maarten Brand ging naar het Orvelter Zand. Opvallend was de grote hoeveelheid *Cetraria islandica*, en natuurlijk de talrijke soorten *Cladonia*, waaronder *C. rappii*. Andere vermeldenswaardige vondsten waren *Lecidea oligotropha*, in grote hoeveelheden op ruwe humus, waar opslag uit de heide gekapt was, *Bacidia lignaria* en *Baeomyces roseus*.

Na de lunch in Schoonaard ("klassieke muziek kan nou eenmaal niet in een café, als er klanten zijn, ook als deze het op prijs stellen, het brengt de naam van je zaak in discrediet"), ging het onder aanvoering van Barkman over allerlei bospaadjes naar Odoorn, waar het hunebed D34 tussen Odoorn en Valthe werd bezocht. De voornaamste bijzonderheid op dit kleine, relatief ongestoorde hunebed was *Stereocaulon evolutum*. Hiervan is dit de enige vindplaats, op een zeer klein plukje op D31 na.

De Klencke, een landgoed bij Oosterhesselen viel tegen, zodat we snel weer vertrokken naar Sleen, met zijn fraaie oude eiken op de brink. Hier deed Barkman, juist voordat we moesten vertrekken om op tijd weer in

Wijster te zijn, de meest spectaculaire vondst van de excursie: *Anaptychia ciliaris*! Hiermee is het aantal recente vindplaatsen van deze zeer sterk achteruitgegangene soort op 6 gekomen. Dit inclusief de vondst bij Burgerbrug, N van Alkmaar, waar hij twee weken eerder, op de terugweg van de Texel-exsursie, gevonden werd. De vindplaats op Schouwen is intussen wel verdwenen, maar een zevende recente vondst is gedaan op de najaarsexcursie 1977 bij Aduard (in press). Andere leuke vondsten waren *Physcia dubia* op een eik en de typische, geelgroene, usninezuur bevattende variëteit van *Haematomma ochroleucum* (var. *ochroleucum*); van deze var. was slechts één vondst uit Nederland bekend (Weerselo, op zandsteen, coll. Marius Harkema 1975).

De groep met Harrie Sipman ging eerst naar het Terhorster Zand. Dit terrein met een grote afwisseling van *Calluna*-heide, stuifzand en noordhellinkjes, leverde naast de bekende *Cladonia*'s, o.a. ook *Micaria* (voorheen *Bacidia*) *lignaria*, een korstvormig lichemeen dat vooral op steile noordhellinkjes in oude, met heide dichtgegroeide, stuifzanden te vinden is; het bestaat bijna alleen uit zwarte, bolronde apotheciën.

Na een eind verder gereden te zijn richting Beilen, sloegen we linksaf langs de Beilervvaart, waar langs de weg veel iepen staan. Bijzonderheid is dat de iepen hier niet, zoals gebruikelijk, op kleigrond staan, maar op zand. Volgens de theorie zouden ze daarom minder rijk aan epiphyten moeten zijn. Nu zijn we heden ten dage in Nederland al gauw tevreden met epifyten, en wij hebben dan ook met veel genoegen rondgeneusd op deze iepen. Er stonden geen echte zeldzaamheden, maar de *Ramalina*'s waren redelijk ontwikkeld, en zelfs *Lecidella elaeochroma* werd gezien.

Na de lunch werd een van de lichenologische hoogtenpunten van Drente bezocht, het Norger Holt. Dit is een van de weinige "oerbossen" in Nederland, die nooit kaalgekapte zijn geweest. Het heeft een zeer gevarieerde opbouw met struiken, lage bomen, en verspreide hoge eiken, echte woudreuzen. Opvallend zijn de grote hulst-

struiken/bomen. De licheenvegetatie heeft wel wat weg van het Speulder en Sprielder bos, met o.a. *Graphis elegans*, *G. scripta*, *Thelotrema lepadinum*, *Pertusaria*'s, *Gyalideopsis anastomosans*.

Tot besluit werd het Zeyer Noorderveld aangedaan. Daar groeiden volgens zeggen in een oude *Calluna*-heide erg forse *Cladonia*'s. Toen we er aankwamen bleek dat in het kader van een goed beheer van heidevelden, men deze oude heide onlangs afgebrand had. De herbegroeiing was nog niet ver genoeg om goede *Cladonia*-vegetaties te laten ontstaan, maar wel vonden we tot onze vreugde op diverse plaatsen *Pycnothelia* (vroeger *Cladonia*) *papillaria*! Deze soort schijnt in ons land in dergelijke pionierstadia zijn optimum te hebben.

De groep onder leiding van Han ging eerst naar de staatsbossen bij Spier, waar vooral op terrestrische *Cladonia*'s gelet werd. Het terrein de Kibbelhoek leverde een heitje met fraaie *Cladonia*'s. Langs de Benderse weg werd eikebos bekeken met walletjes. Hier is een doorgegroeid eikenhakhout dat zich gedraagt als een *Dicrano-Quercetum*. Het bevat o.a. terrestrische epifyten als *Evernia prunastri*, *Pseudevernia furfuracea*, *Platismatia glauca*. Daarna werd tot besluit Diever en Berkenheuvel aangedaan.

Bij de soortenlijst

- A. veldwaarnemingen door Marijke Arnolds
- B. veldwaarnemingen door Maarten Brand
- E. veldwaarnemingen door Nan Ernste
- F. veldwaarnemingen door Jan Frenken
- K. veldwaarnemingen door Pim van de Knaap
- S. veldwaarnemingen door Harrie Sipman
- ( ) niet op de excursie, tussen 1974 en 1976 gevonden
- f. met apotheciën
- P. op *Populus*
- Q. op *Quercus*
- T. op *Tilia*

onderstreept: meegenomen en gecontroleerd

vindplaatsen

1. Norgerholt; op Quercus en Ilex in oud bos (25-9: A, E; 26-9: S)
2. Zeyen, Noorderveld; droge en vochtige heide (26-9: S)
3. Tussen Beilen en Hoogersmilde; op iepen langs weg langs Beilervaart (26-9: S)
4. Diever Zand; open dennebos, stukjes hei, granietkei (25-9: F, B)
5. Diever, hunebed (25-9: F, B)
6. Dwingelo, op de kerk (25-9: F, B)
7. Spier, op eiken en linde aan weg (25-9: F, B; 26-9: K)
8. Beilen, Terhorster Zand; stuifzand, heide (26-9: S)
9. Weg Beilen-Westerbork; op eiken en populieren (25-9: S)
10. Weg Westerbork-Zweelo, 1 km van W.; op eiken langs de weg (25-9: S)
11. Orvelte, op eiken langs weg langs kanaal (25-9: S)
12. Orvelter Zand; heide, Corynephorretum, granietkei (25-9: S; 26-9: F, B)
13. Schoonoord-Sleen, hunebed Papelose Kerk, D 49 (25-9: S)
14. Odoorn-Valthe, hunebed D 34 (26-9: F, B)
15. Oosterhesselen, landgoed De Kléncke; eiken en vruchtbomen (26-9: F, B)
16. Sleen; op eiken en populier op de brink (26-9: F, B)
17. Nuil, weg Spier-Pesse, op eiken langs weg (26-9: K)
18. Echten, op eiken langs weg (26-9: K)
19. Westerveld, hunebed (25-9: E)

Soortenlijst lichenenexcursie Drente herfst 1976

<i>Acarospora fuscata</i>	5 13 19
<i>Anaptychia ciliata</i>	16Q
<i>Arthonia lurida</i>	1
<i>radiata</i>	7T
<i>spadicea</i>	1
sp.	4 op rottend hout
<i>Bacidia lignaria</i>	8 op takje, 13t
<i>nitschkeana</i>	4 8 12 op Calluna
<i>umbrina</i>	(13)
<i>Baeomyces roseus</i>	<u>12</u>
<i>rufus</i>	4 12 13
<i>Buellia alboatra</i>	6
<i>griseovirens</i>	3 7QT <u>9PQ</u> 10 16 17
<i>punctata</i>	3 7QT <u>9P</u> 10 11 15 16 17
<i>Calicium glaucellum</i>	(1)
<i>viride</i>	1
<i>Caloplaca citrina</i>	6
cf. <i>flavovirescens</i>	6
<i>heppiana</i>	6
<i>lithophila</i>	6
<i>saxicola</i>	6
<i>Candelaria concolor</i>	7Q 18
<i>Candelariella aurella</i>	14 cement
<i>reflexa</i>	15
<i>vitellina</i>	3 5 6 7 13 15
<i>xanthostigma</i>	3
<i>Catillaria denigrata</i>	<u>4</u>
<i>griffithii</i>	7T 15
cf. <i>lightfootii</i>	4
<i>Cetraria chlorophylla</i>	(1) 4
<i>islandica</i>	12
<i>Chaenotheca ferruginea</i>	4
<i>stemonea</i>	1 4
<i>Cladonia arbuscula</i>	4 <u>12</u>
v <i>mitis</i>	12
<i>chlorophaea</i> s.l.	4 8 12
<i>coccifera</i>	4 8 <u>12</u>
<i>coniocraea</i>	1 4 12

Cladonia	crispata	12
	cryptochlorophaea	<u>8</u> <u>12</u>
	digitata	<u>1</u>
	floerkeana	8 12
	glauca	4 8 <u>12</u>
	gracilis	4 8 <u>12</u>
	macilenta	4 <u>12</u>
	merochlorophaea	<u>8</u> <u>12</u>
	v novochlorophaea	<u>12</u>
	pityrea	4 8 <u>12</u>
	polydactyla	1
	portentosa	4 8 12
	rappii	4 <u>12</u>
	strepsilis	<u>12</u>
	subulata	4 12
	uncialis	8 12
	verticillata	4 12
	zopfii	8 12
Cornicularia	aculeata	8 12
	muricata	8 12
Dimerella	diluta	1
Evernia	prunastri	1 4 7QT 9PQ 10 11 15 16
		17 18
	f herinii	9Q 10 17 18
Graphis	elegans	1
	scripta	1
Gyalideopsis	anastomosans	1
Haematomma	ochroleucum	<u>16</u>
	v porphyrium	<u>1</u> 7 15 16 17 18
Hypogymnia	physodes	1 4 7QT 9PQ 10 11 12et
		(13)
	tubulosa	4 7T
Lecania	erysibe	6
Lecanora	albescens	6
	atra	6
	carpineae	3 7 9P 11
	chlarona	7 9Q 10 11 13Fagus
	chlarotera	3 7T 9P 11 16 17 18
	conizaeoides	1 4 5 7 9PQ 10 11 12 14
		17 18

Lecanora dispersa	6 7a 11e 13cement 16P
expallens	1 3 7 9PQ 10 11 15 16 17 18
hageni	16P
polytropa	5 13 19
saligna	7Q 15
subfuscata	1
Lecanactis abietina	1f
Lecidea albocaerulescens	13
fuscoatra	5 14
granulosa	1 4 8 12 13 14 .
lithophila	14
lucida	4 5 6 13 14
macrocarpa	13 14
oligotropha	8 <u>12</u>
orothea	(5)
promixta	
f rupicola	(13)
saepincola	4
scalaris	1 4 11 16
soredizodes	<u>4f</u> 5 6 13 14
symmicta	<u>11</u> 12
tumida	4 5 14
uliginosa	1 4 8 12f
Lecidella elaeochroma	3 7 15
scabra	<u>6</u>
Lepraria candelaris	<u>1Q</u>
incana	1 4 5 9PQ 10 12 13 14 15 17 18
xantholyta	<u>6</u>
Ochrolechia yasudae	<u>7</u>
Parmelia acetabulum	<u>3</u> 7T 9P 10 16 17 18
caperata	17
conspersa	5 13 14 19
elegantula	<u>7</u>
exasperatula	<u>3</u> 7T 10 15
glabratula	1
ssp fuliginosa	13
laciniatula	7 10 15
revoluta	17

<i>Parmelia saxatilis</i>	1 17
<i>subaurifera</i>	1 9PQ 10 15 17 18
<i>subrudecta</i>	7 9P 15 17 18
<i>sulcata</i>	3 4 7 9PQ 10 11 12 16 17
<i>tiliacea</i>	17
<i>Parmeliopsis ambigua</i>	12
<i>Pertusaria albenscens</i>	1 3 16 17 18
<i>amara</i>	1 7 11 18
<i>coccodes</i>	7 17 18
<i>hemisphaerica</i>	1
<i>cf hymenea</i>	1
<i>leioplaca</i>	(1)
<i>pertusa</i>	7 11? 17
<i>Physcia adscendens</i>	<u>10</u>
<i>caesia</i>	3 7T 17
<i>dubia</i>	16
<i>orbicularis</i>	7appelboom
<i>tenella</i>	<u>3f</u> 7 9P 10 15 16 17 18
<i>Physconia grisea</i>	<u>3</u> 16
<i>Phlyctis argena</i>	7 10 11 17 18
<i>Platismatia glauca</i>	1 4
<i>Porina chlorotica</i>	1hulst
<i>Protoblastenia quernei</i>	(1)
<i>Pseudevernia furfuracea</i>	1 4 7(C-) 9Q 11 17 18
<i>Ramalina farinacea</i>	1 3 <u>7</u> 9 10 15 16 17 18
<i>fastigiata</i>	3 <u>7</u> 9 <u>10</u> 16 17 18
<i>Rhizocarpon obscuratum</i>	<u>4</u> <u>5</u> <u>12</u> 13 14 19
<i>Rinodina subexigua</i>	<u>6</u>
<i>Sarcogyne simplex</i>	5 12 14
<i>Schismatomma decolorans</i>	1 7 17 18
<i>Stereocaulon condensatum</i>	8
<i>evolutum</i>	14
<i>Trapelia involuta</i>	5 13 14
<i>coarctata</i>	4 6
<i>Thelocarpon epibolum</i>	4
<i>Usnea subfloridana</i>	<u>9Q(cf)</u> <u>10</u>
<i>Verrucaria muralis</i>	6
<i>nigrescens</i>	6
<i>Xanthoria aureola</i>	6
<i>candelaria</i>	<u>3</u> 7 10 15 16 17 18
<i>parietina</i>	10 15
<i>polycarpa</i>	3 7 9P 10 11 17 18

INHOUD

VOORWOORD	p.	2
PERSONALIA	p.	3
M. BRAND & W. LOODE, De voorjaarsexcursie naar Twente en het gebied rond Bentheim	p.	4
LEDENLIJST	p.	19
H. van MELICK & F. SOLLMAN, Verslag van de bryo- logische najaarsexcursie naar Texel	p.	22
M. BRAND, De lichenen van de excursie naar Texel	p.	32
M. BRAND, Aanvullingen en verbeteringen voor de lichenenflora van Ameland en Vlieland	p.	42
NIEUWE LITERATUUR	p.	47
M. BRAND, De lichenologische herfstexcursie in 1976 naar Drente	p.	49

Afgebeelde mossoorten:

Barbula unguiculata	p.	11
Eurhynchium speciosum	p.	21
Mnium undulatum	p.	3
Pohlia nutans	p.	31

Deze werden getekend door Ad Bouman.